

Cartea cărților: *Biblia* lui Samuil Micu (1795)

Modele și izvoare

Elaborarea unei noi versiuni a *Bibliei* reprezintă, fără îndoială, o piatră de încercare pentru destinul cultural al lui Samuil Micu, o operă prin care este egalată și, deseori, chiar depășită traducerea pe care spătarul Nicolae Milescu, secondat de „oamenii locului“, o realizase cu un secol mai devreme¹. Ideea de a se angrena la o asemenea lucrare de amploare i-a fost sugerată ieromonahului polihistor de către protectorul său, Ignatie Darabant, pe atunci vicar general la Blaj². Micu se decide să traducă *Biblia* începând din anul 1783, pe vremea când era prefect de studii la Colegiul Sf. Barbara din Viena. Unele dintre fazele lucrării sunt consemnate în prima variantă, incompletă, din protograful traducerii *Vechiului Testament*³. Potrivit însemnărilor lui

¹ Studiul de față a apărut, inițial, în „Dacoromania“, V-VI, 2000-2001, p. 277-307.

² Zenovie Pâclișanu, *Un vechi proces literar (Relațiile lui I. Bob cu S. Klein, Gh. Șincai și P. Maior)*, în „Analele Academiei Române, Mem. sect. ist.“, seria III, tomul XVI, mem. 12, 1935, p. 231.

³ Ms. rom. 70 (Fc, Iș), ms. rom. 71 (Lv, Nm, Dt) și ms. rom. 64 (1 Rg, 2 Rg, 3 Rg), păstrate la BAR Cluj.

Micu, *Cartea Facerii* a fost tradusă din 1783 până în 19 ianuarie 1784, *Cartea Ieșirii*, *Leviții*, *Cartea Numerilor* și *A doao Leage* au fost încheiate în 18 decembrie 1784, *Cartea întâi a împăraților* a fost începută în martie 1785, iar *Cartea a doao a împăraților* a fost terminată în 26 iulie 1785. Chiar și numai după aceste date parțiale se poate aprecia ritmul de lucru al traducătorului, mai lent la început și care s-a intensificat, desigur, pe parcurs. Nu credem că întreaga traducere a *Bibliei* era încheiată încă din 1785, după cum susțin I. Modrigan⁴ și Z. Pâclișanu, ultimul aducând ca argument solicitarea de către Micu, în octombrie 1785, a unui împrumut de la stat de 4 000 de florini în vederea tipăririi cărții⁵. Cărturarul blăjean făcea, probabil, aceste demersuri pe măsură ce ajungea într-un stadiu avansat al traducerii. Cert este că abia în 13 iunie 1786 manuscrisul, probabil doar *Vechiul Testament*, a fost trimis spre lectură episcopului greco-catolic de la Oradea, Moise Dragoș. Acesta se va pronunța, nefavorabil, în data de 17 noiembrie 1786, criticând faptul că noua versiune este diferită de celelalte cunoscute până atunci, întrucât „nu seamănă nici cu Biblia veche românească, nici cu cea rusească, cu atât mai puțin cu Vulgata“, deoarece conține lucruri noi, care nu s-ar afla în codicele *Sf. Scripturi*, pentru ca, în final, să-i propună lui Micu „să o scrie încă o dată, mai legibil“⁶. La fel de nedrept în apre-

⁴ Ioan Modrigan, *Cum a apărut Biblia lui Clain? Pe bază de documente inedite*, în „Cultura creștină“, VIII, martie 1919, nr. 5-6, p. 97.

⁵ Z. Pâclișanu, *art. cit.*, p. 231.

⁶ I. Modrigan, *art. cit.*, p. 98.

cierea traducerii va fi și mitropolitul sârb Moise Putnik de la Carlovăț⁷, poziții care îl vor determina pe Micu să încerce, în decursul anilor 1787-1788, să-și tipărească lucrarea pe cont propriu. Într-o scrisoare din 9 noiembrie 1787, el îl anunța pe Samuil Vulcan, pe atunci vicerector la seminarul din Lemberg, că a terminat traducerea *Sf. Scripturi* după *Septuaginta*, pe care dorește să o dea la tipar pentru folosul întregii comunități, făcând un apel pentru a obține contribuția unor prenumerați⁸. Cererea de abonamente este repetată, fără succes, și în anul următor, după care nu se mai înregistrează decât tentativa hazardată, din 1790, de a edita *Biblia* cu sprijinul episcopului ortodox Gherasim Adamovici⁹.

Detalii privitoare la durata tipăririi ne oferă notița semnată de ieromonahul Gherman, de fapt un epilog din care rezultă că prefectul de atunci al tipografiei, cunoscut sub numele de Gherman Peterlachi sau Petru Gherman de Peterlaca, își asumase, totodată, calitatea de diortositor. Anterior, el mai efectuase corectura la *Liturghiile* din 1775 și la *Evangelia* din 1776, ambele apărute la Blaj. Din mențiunea lui Peterlachi reiese că tipărirea *Bibliei* a durat doi ani, eșalonându-se între 1 noiembrie 1793 și 15 noiembrie 1795.

⁷ *Ibidem*; vezi și Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, Cluj, Editura Dacia, 1971, p. 34.

⁸ Iacob Radu, *Doi luceferi rătăcitori: Gheorghe Șincai și Samoil Micu Clain*, în „Analele Academiei Române, Mem. sect. lit.”, seria III, tomul II, mem. 3, 1924, p. 202-203.

⁹ Z. Pâclișanu, *art. cit.*, p. 231-232.

În anii anteriori, tentativele lui S. Micu de a tipări *Biblia* pe cont propriu eșuaseră, astfel că, la solicitarea sinodului din 24 septembrie 1791, manuscrisul este vândut tipografiei blăjene cu suma de 600 de florini¹⁰. Tot în aceste faze pregătitoare se înscrie demersul făcut de episcopul Bob în vederea obținerii aprobării de tipărire, printr-o scrisoare adresată guvernului ardelean, la 1 noiembrie 1792, în care afirmă că ediția veche a *Bibliei* este depășită, fiind plină de „cuvente neacomodate evului nostru și preste totul de scăderi multe”¹¹.

Câteva amănunte referitoare la sursele și metoda traducerii noii versiuni a *Bibliei* sunt furnizate în succintul prolog al cărții, intitulat *Cătră cetitoriu*, semnat de Samuil Micu. Cărturarul mărturisește, la început, cu probitate, izvoarele pe care le-a utilizat, între care se află *Biblia* „cea veachie românească”, apărută la București, în 1688, cu precizarea că „mai ales Testamentul cel Vechiu, mai mult de Nou, de pre cel elinesc a celor șaptezeci de dascali l-am tălmăcit”.

Ediția critică de mare autoritate la care credem că a apelat, în primul rând, Samuil Micu, ediție ce reflecta stadiul hermeneuticii biblice din primele decenii ale secolului al XVIII-lea, aparține lui Lambert Bos (1670-1717), un elenist de marcă de la Universitatea din Franeker: Η ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ ΚΑΤΑ ΤΟΓΕ ΕΒΔΟΜΗΚΟΝΤΑ. *Vetus Testamentum*

¹⁰ *Ibidem*, p. 232.

¹¹ I. M. Moldovanu, *Documente pentru biografia lui S. Clain*, în „Arhivu pentru filologia și istoria”, nr. XXXIV, 20 aprilie 1870, p. 676.

ex versione Septuaginta interpretum, secundum exemplar Vaticanum Romae editum, Franequerae, Excudit Franciscus Halma, 1709. O reeditare a acestei versiuni va apărea la Amsterdam, în 1725, sub îngrijirea lui David Millius, însă cu un aparat critic mai simplificat. Textul ediției olandeze fusese stabilit pe baza unuia dintre cele mai prețioase manuscrise unciale, *Codex Vaticanus* (B), datând din secolul IV, ca și prin confruntarea, în subsidiar, a variantelor din *Codex Alexandrinus* (A), a versiunilor lui Aquila, Symmachos și Theodotion, preluate din *Hexapla* lui Origen, printr-o paralelă critică între *Biblia Complutensis*, editată la Alcalá de Henares între 1514 și 1517, *Biblia Aldina*, din 1518, de la Veneția, cu ediția derivată, tipărită la Frankfurt, în 1597, și între *Biblia Romana*, apărută, sub auspiciile lui Sixtus al V-lea, în 1587, aceasta din urmă fiind luată ca etalon. Aparatul critic înregistra, astfel, numeroase lecțiuni și variante care îi permiteau traducătorului român să elucideze, în mare parte, sensurile unor pasaje dificile și să găsească echivalențele potrivite. Modelul acestui tip de critică textuală este preluat și aplicat de către Micu, care, urmând în linii mari *Biblia* de la București, traduce din nou după *Septuaginta* multe porțiuni, consemnând în notele de subsol atât diferențele față de ediția din 1688, cât și alte lecțiuni din scoliile ample alcătuite de Lambert Bos în ediția de la Franeker.

Referirile comparative la *Biblia* de la București sunt frecvente în *Biblia* de la Blaj, chiar dacă nu

sunt întotdeauna conforme cu originalul, uneori având o explicitare suplimentară¹²:

BBl *Să nu meargeți la cei ce (g) vrăjesc și de descântători să nu vă lipiți* (Lv 19, 31); nota g, p. 111: *Biblia cea veachie are: băznuitoriu de pânțece, prin care se înțeleg vrăjitorii aceia carii din mațele dobitoacelor spunea ceale viitoare; cf. BB Să nu urmați celor ce băsnuiesc den pânțece și cătră vrăjători să nu vă lipiți;*

BBl *ispravnici (a) judecătorilor voștri;* nota a, p. 158: *În cea veachie easte: purtători de cărți în loc de ispravnici* (Dt 1, 15); cf. BB *aducători de cărți judecătorilor voștri;*

BBl *și au zidit cetatea împregiur, din margine și primpregiur (a)* (1 Par 11, 8); nota a, p. 360: *În cea veachie se află și aceastea: iară Ioav au păzit ceaealaltă cetate carea rămăsease, și au dat războiu și au luat cetatea; cf. BB și Ioav au cruțat rămășița cetății, și au dat războiu și au luat cetatea;*

BBl *și până la mai-marele puterii s-au mărit (g)* (Dn 8, 11); nota g, p. 696: *În cea veachie easte: și până la voivod va mântui robiiia; cf. BB și până unde voivodul va mântui robiiia.*

Diferențele apar și în versetele în care ediția din 1688 este revendicată drept model exclusiv pentru contextul respectiv: BBl *Veniți să bem vin și să ne îmbătăm, și să fie această zi, mâne, mare mai mult foarte (a)* (Is 56, 12); nota a, p. 588: *Acest verș în unele Biblii nu să află, iară în cea veachie easte; cf. BB*

¹² Utilizăm, în continuare, abrevierile consacrate la noi pentru cărțile Sf. Scripturi.

Veniți să luăm vin și să ne îmbătăm beție, și va fi ca această zi, mâine, mare împrejurul tău.

Există situații în care soluțiile de traducere sunt comune edițiilor din 1688 și 1795, însă S. Micu adnotează, minuțios, unele locuri aparent obscure:

BB *să rădicară asupra lui rădicare* (2 Par 25, 27); cf. BBl *s-au sculat asupra lui sculare* (a); în nota a, p. 394, se explică această construcție intensivă: *Adecă: au făcut sfat cu tiranie asupra lui ca să-l omoară;*

BB *om și arma lui, la apă* (Ne 4, 23); cf. BBl *și arma lui, la apă* (a); nota a, p. 418: *Adecă, nici când să spăla după obiceiul nu țipa armele;*

BB *și intrară în blestem și jurământ* (Ne 10, 29); cf. BBl *și au intrat* (a) *în blăstăm și jurământ*; nota a, p. 423: *Au făcut, adecă au făgăduit cu blăstăm și jurământ;*

BB *Cu buzele va paște împăratul* (Pr 22, 1); cf. BBl *Cu buzele va paște împăratul* (a); nota a, p. 532: *Adecă: împăratul cu vorbele gurii sale paște pre norod;*

BB *pentru necertarea limbilor* (Os 7, 15); cf. BBl *pentru nepedepsirea limbii lor* (a); nota a, p. 704: *Că nu și-au învățat limba sa.*

Propunând alți termeni echivalenți, concomitent cu modernizarea vocabularului, Micu lărgeste în cadrul gloselor paleta sinonimică:

BB *Iată, 7 ani vine ieftenătate multă în tot pământul Eghiptului* (Fc 41, 29); cf. BBl *Iată, în șapte ani va fi îndeustulare* (b) *multă în tot pământul Eghiptului*; nota b, p. 41: *Îndeustulare, prisosință, ieftinătate, bucate destule.*

Aparatul critic al *Bibliei* din 1795 conține, de asemenea, o serie de trimiteri la alte izvoare, ilustrând, în bună măsură, orizontul cultural și modul doct de lucru al traducătorului. Se fac dese referiri la *Biblia* de la Alexandria (i. e. *Codex Alexandrinus*), la cea de la Complutum, la textul masoretic, la *Vulgata* sau la versiunile aramaice și siriace. Spicuim câteva dintre aceste note, pe care le confruntăm cu sursa citată:

Fc 1, 11: *să fie sămânța lui într-însul, după fealiu (e)*; nota e, p. 1: *Bibliia grecească cea de la Alexandria are: după fealiu și după asemănare*; cf. ed. Bos, p. 1, nota 21: Ms. Alex. γένος, εἰς ὁμοιότητα, ἐπί;

Fc 37, 7: *Mi să părea că voi (b) legați snopi în mijlocul câmpului*; nota b, p. 36: Jido., sir., arăb., lat., hald., samar. are: *că noi legam snopi în țarină*; cf. Vg: *Putabam nos ligare manipulos in agro*;

Iș 38, 8: *temeiul ei de aramă întră (a) oglinzile muierilor*; nota a, p. 89: *Întră am luat din Bibl. sirienească, cea românească și latinească are: din în loc de întră*; cf. BB: *den oglinzile celor ce-au postit*; Vg: *de speculis mulierum*;

Lv 19, 26: *Să nu mâncați pre munți (b)*; nota b, p. 110: *Cea jido., latinească, arăbească, persească au: să nu mâncați sânge sau cu sânge*; cf. ed. Bos, p. 154, nota 53: *sic O.C. et Ald. sed Ms. A. οἰωνεῖσθε οὐδὲ ὀρνιθοσκοπήσεσθε*;

Nm 11, 25: *Iară deaca s-au odihnit duhul într-înșii, au prorocit și apoi nu au mai adaos (a)*; nota a, p. 132: *Bibliia letinească Vulgata are: Și după ce au odihnit întru ei Duhul, au prorocit, și mai mult nu*

au încetat; cf. Vg: *Cumque requievisset in eis Spiritus, prophetaverunt, nec ultra cessaverunt*;

Jd 8, 13: Și s-au întors Ghedeon, feciorul lui Ioas, de la războiu, de la suirea Aresului (a); nota a, p. 221: *Vulgata are: înainte de răsăritul soarelui*; cf. Vg: *Revertensque de bello ante solis ortum*;

1 Rg 15, 4: și din Iuda treizeci de mii de pedestrași (a); nota a, p. 252: *Bibli. cea de la Vatican are: patru sute de mii de rânduri. Cea de la Complut: doao sute de mii de rânduri. Și cea letinească: zeace mii pedestri*;

1 Rg 24, 4: și Saul au intrat ca să se gătească (a); nota a, p. 262: *Sirul are: și Saul au intrat ca să doarmă. Latinul are: ca să-și deșearte pântecele*; cf. Vg: *ut purgaret ventrem*;

Ezr 10, 12: *Mare easte cuvântul acesta preste noi, ca să facem (b)*; nota b, p. 414: *Iară în cea grecească de la Complut, așa să ceteaște: După cuvintele tale, care ne-ai zis, așa vom face*; cf. ed. Bos, p. 649, nota 26: *C. κατὰ τοὺς λόγους σου, οὕς ἐφίς οὕτως ποιήσομεν*.

Exemplele pe care le-am selectat sunt concludente pentru procedeul savant prin care Micu adnotează o serie de lecțiuni, preluate din *Biblia* de la București, apelând, în multe cazuri, la aparatul critic al *Septuagintei* editate de către Lambert Bos, precum și la alte izvoare. Întrucât filologul olandez nu a redat corespondențele din textul masoretic și din *Vulgata*, credem că traducătorul român a mai consultat și o ediție a *Bibliei* poliglote, de tipul celor îngrijite de Gui-Michel le Jay, apărută la Paris, în 1645, sau de Brian Walton, la Londra, între 1653

și 1657, alcătuite după modelul instituit de *Biblia Regia*, editată de Arias Montanus și tipărită de Plantin, la Anvers, în opt volume, între 1569 și 1573, în limbile ebraică, greacă, latină, aramaică și siriacă.

Există o mărturie documentară inedită, aparținând lui Timotei Cipariu, care face o referire expresă la utilizarea de către Micu a ediției greco-latine a lui François Vatable. Mențiunea apare în Actele Conferinței episcopilor Provinciei bisericești de Alba Iulia și Făgăraș, ținută la Blaj, în 1858. La întrebarea Nunțului Apostolic de Viena, Antonio de Lucca, în legătură cu fidelitatea traducerii *Sfintei Scripturi* în limba română și după ce codice a fost realizată, canonicul blăjean face un succint excurs privind transpunerea textului biblic: „Prima totius S<acrae> Scripturae versio facta fuit in Valachia super Francofurtensi aliqua editione, cuius annus non allegatur; et ex Graeco textu, edita Bucaresti anno 1688 in folio sed, quia et rarior est lingua paululum a moderna discrepante facta est, in usu fere non est. Alia versio super versione Latina facta fuerat ab Episcopo Petro Paulo Aaron sed, quae edita non fuit. Tertia denique et ultima, quae hic Blasii anno 1795 in folio auctoritate et cum Prolegomenis Episcopi Ioannis Bobb edita fuit, auctorem habet Samuelem Klein Ordinis Divi Basilii Magni et ex Vatabli editione Graeco-latina fluxit”¹³.

¹³ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Cluj, Fond Episcopia Greco-Catolică de Cluj-Gherla, pachet nr. 36, dosar nr. 4701-5054/1858, doc. A, f. 64^v. Documentul original se află în Arhivele Vaticanului, Fond Austria, Rapporti delle sessioni, Sess.

Este posibil ca Samuil Micu să fi comparat, într-o anumită fază, mai multe izvoare, parcurgând edițiile poliglote care fructificau adnotările atribuite cunoscutului ebraist François Vatable (?-1547), respectiv cele apărute la Heidelberg (1586, 1599, 1616), sub îngrijirea lui Corneille-Bonaventure Bertram, text reeditat, la Paris, în 1729-1745. La fel ca edițiile planiniene anterioare, acestea se distingeau prin aplicarea unor principii filologice riguroase: dispunerea textului biblic pe patru coloane (ebraică, greacă, *Vulgata* lui Ieronim și noua traducere din ebraică în latină a lui Sante Pagnini), un aparat critic cu ample note infrapaginale, precum și redarea titlurilor ebraice ale cărților *Vechiului Testament*. Întrucât varianta greacă publicată în cuprinsul acestor ediții se revendica de la *Poliglota* din Alcalá (*Complutensis*), există, după cum vom vedea, unele concordanțe în traducerea blăjeană, fără a fi însă generalizate. Acest tip de ediții poliglote, cu glose în latină și cu explicații ale textului ebraic, nu dispuneau, însă, de un aparat critic similar celui din ediția olandeză a lui Bos, în care

354, vol. XXV, fasc. 4, ann. 1859, Appendix nr. IV, f. 256^v-258^r. Redăm traducerea pasajului respectiv: „Prima traducere a întregii *Sfinte Scripturi* a fost făcută în Muntenia după o ediție de la Frankfurt, al cărei an nu este menționat, și după textul grecesc, fiind editată la București în anul 1688, in folio, dar, fiindcă este mai rară și este făcută într-o limbă puțin diferită de cea actuală, aproape că nu este folosită. Altă traducere după versiunea latină a fost făcută de episcopul Petru Pavel Aron, dar aceasta nu a fost editată. În fine, cea de-a treia și ultima, care a fost editată, aici, la Blaj, în anul 1795, in folio, cu încuviințarea și cu prolegomenele episcopului Ioan Bob, îl are drept autor pe Samuil Klein din Ordinul Sfântul Vasile cel Mare și a decurs din ediția greco-latină a lui Vatable“.

scoliile și lecțiunile grecești din principalele versiuni ale *Septuagintei* să aibă aceeași extensie.

O notă izolată la Lv 6, 31 indică și consultarea unui izvor slavon, identificabil în ediția de la Moscova, din 1663, o retipărire a *Bibliei* de la Ostrog, din 1580-1581. Redăm cuprinsul notei *a*, p. 97: *Toate alte limbi aici încep cap 7, numai cea grecească nu; încă și rușii, carii amintrilea urmează după cea grecească, aici pun cap 7.*

Tot pe baza unei singure note (Iona, 4, 5), putem deduce că Micu apelase, pentru confruntarea textului, și la *Parimiile preste an* ale lui Dosoftei, apărute la Iași, în 1683, din care citează însă din memorie: *Și au zis Domnul cătră Iona: „Foarte te-ai supărat tu (a)?”*; nota *a*, p. 717: *În Parimie: Și au zis: „Foarte m-am scârbit Eu până la moarte”*; cf. *Parimii*, f. 53^r: *Și dzisă Domnul Dumnedzău cătră Iona: „Oare foarte te scârbiși tu pentru tigvă?” Și dzisă: „Foarte m-am măhnit până cătră moarte”*.

Elocvente pentru spiritul erudit în care S. Micu a editat textul *Bibliei* sunt notele în care se consemnează echivalențele unor termeni în greacă și latină. Termenul *cumplit* (Fc 49, 3) este glosat printr-o serie sinonimică extinsă: *Grece. scliros, latin. durus, adecă vârtos, greu, aspru, cumplit* (p. 49). Semnificativă este și explicația care se conferă, într-o adnotare minuțioasă, cuvântului *desișurile* (Iș 34, 13): *Era la păgâni pădure unde jertvea, apoi juca într-acea pădure, carea grecește alsî, latinește lucus să zice* (p. 85).

Maniera de traducere a lui S. Micu este expusă, în mod programatic, în prologul său *Cătră cetitoriu*, în care el argumentează avantajele și, mai ales, dezavantajele transpunerii literale, cuvânt cu cuvânt, în funcție de rigorile fidelității maxime impuse prin tradiție pentru orice echivalare a textului biblic, potrivit principiului hermeneutic *Ordo verborum mysterium est*, enunțat de Ieronim: „Iară, o, iubite, cucearnice cetitoriu, am voit a-ți aduce aminte că doară și acum într-o unele locuri ți să va părea întunecat graiul, ci pentru aceea să nu te smintești, nici să te pripești a vinovății și a defăima lucrul, că întunecarea aceasta și dintru aceasta vine, că noi nici pentru mai luminat înțeles nu am vrut de la noi nici măcar un cuvânt cât de mic să băgăm în S. Scriptură, ci ne-au fost voia ca într-o toate să rămâie într-o curățeniia sa și într-o tot adevărul său, după cum easte în cea elinească. Aceasta easte pricina întunecării într-o unele locuri, că foarte anevoie easte luminat și cu chiiar înțeles de pre o limbă a tălmăci pre altă limbă, nici un cuvânt adăogând și țiind idiotismii limbii ceii dintâiu, că fieștecare limbă are osibiți ai săi idiotismi“. Conformându-se, în principiu, acestui filon conservator, cărturarul nu va adopta însă, în mod mecanicist, un servilism de ordin lingvistic.

El pledează, cu multă apetență filologică, pentru unitatea stilistică a unui asemenea gen de lucrare: „Deci, ca stilul și așezarea graiului într-o aceeași Biblie să nu fie osibit, puindu-se unele dintru cea tălmăcire [i.e. traducerea lui Petru Pavel Aron], al-

tele dintru a altuia, s-au socotit ca toată Biblia de unul cu aseamenea stil și așezare a graiului să se tălmăcească“.

Câteva comparații între varianta manuscrisă și textul tipărit sunt relevante pentru atelierul traducătorului. Din examinarea protografului traducerii, păstrat parțial atât într-o primă redactare, cât și în cea definitivă, surprindem variantele unor lecțiuni, căutările pentru descifrarea sensurilor și a conotațiilor unor cuvinte polisemantice în original. Menționăm câteva dintre modificările survenite în bruionul traducerii *Vechiului Testament* (ms. rom. 70, 71, 64), prin introducerea unor sinonime sau chiar a unor lexeme diferite în versiunea manuscrisă definitivă (ms. rom. 111, 115), transpuse și în cea tipărită, în care raportările la BB sunt oscilante: *să scoată* este înlocuit cu *să rodească* (Fc 1, 24); cf. BB *să scoată*; *și-l domniți pre el* – *și-l stăpâniți pre el* (Fc 1, 28); cf. BB *și domniț pre dânsul*; *cunoștinții* – *științii* (Fc 2, 9); cf. BB *a ști conoștința*; *pântecele* – *zgăul* (Fc 20, 18); cf. BB *zgăul*; *ceale din pântece* – *măruntaiele* (Lv 1, 9); cf. BB *ceale den pântece*; *pogăci* – *turte* (Lv 2, 4); cf. BB *turte*; *azime* – *nedospite* (Lv 2, 4); cf. BB *nedospite*; *din început* – *din pârgă* (Lv 2, 12); cf. BB *de-nceput*; *praporul* – *pelița cea de pre ficat* (Lv 3, 4); cf. BB *seul ce easte preste ficați*; *mai-marele oastei* – *mai-marele puterii* (3 Rg 1, 19); cf. BB *boiarenul puterii*; *lucrul* – *cuvântul* (3 Rg 1, 27); cf. BB *cuvântul*; *om bun* – *fiul vârtutei* (3 Rg 1, 52); cf. BB *fiiu de puteare*; *groapă* – *iad* (3 Rg 2, 9); cf. BB *iad*; *s-au culcat* – *au murit* (3 Rg 3,

19); cf. BB *au murit; au cupțușit – au zidit* (3 Rg 6, 16); cf. BB *au clădit; coșul carului – sânul carului* (3 Rg 22, 35); cf. BB *sânul carului*.

Se observă, totodată, tendința constantă a lui Micu de a se debarasa pe parcurs de cuvintele cu o circulație regională sau populară, preferând termenii care aduc în plan semantic un plus de exactitate și de plasticitate.

Pe lângă calitatea traducerii, *Biblia* de la Blaj ilustrează o manieră superioară de editare, care se distinge prin complexitatea aparatului critic, alcătuit în cea mai mare parte de către S. Micu, având colaborarea acelor „bărbați învățați” pe care episcopul Bob i-a numit în comisia de revizie. Spre deosebire de *Biblia* de la București, noua ediție este înzestrată cu mai multe texte complementare cu un bogat conținut isagogic, între care se înscriu un scurt cuvânt *Cătră cetitoriu*, semnat de către Micu, urmat de un amplu excurs teologic privind semnificația *Sfintei Scripturi*, la care se adaugă introducerile la grupuri de cărți și la fiecare carte în parte, precum și rezumatele de la toate capitolele. Neuzitată în editările clasice ale *Septuagintei*, metoda prolegomenelor și a gloselor detaliate fusese introdusă pe scară largă în edițiile critice din *Biblia Sacra* realizate de exegeții umaniști, începând din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Modelul este asimilat și în cultura română, *Noul Testament* din 1648 și *Psaltirea* din 1651, ambele apărute la Bălgrad, fiind cele dintâi texte editate după aceste principii filologice, perpetuate și în *Biblia* din 1795. În privința

textului intitulat *Cuvânt înainte la S. Scriptură*, facem precizarea că Micu redactase inițial o variantă mai largită¹⁴, revăzută și modificată tot de către el în cadrul versiunii definitive. Un alt element de critică textuală frecvent folosit în ediția de la Blaj constă în notele de subsol, redactate de către Micu, pe care le-am menționat deja în legătură cu izvoarele traducerii, dar care ne pot releva și alte amănunte privind căutările sale în vederea găsirii unor echivalențe lexicale cât mai adecvate și expresive. Urmărind protograful traducerii, constatăm că aceste note sunt redactate numai în varianta finală.

Trimiterile marginale la locurile paralele din *Biblie*, inexistente în ediția din 1688, completează, în mod riguros, aparatul critic al cărții. Câteva observații se cuvin a fi făcute pe marginea rezumatelor aflate la începutul fiecărui capitol. Redactările lui Micu din prima variantă sunt mult mai concise, preluate apoi și în versiunea finală, fiind corectate și extinse, în ultima fază, cu un alt scris, aparținând, probabil, canonicului prepozit Dimitrie Căian, și publicate astfel sub forma amplificată. Intervențiile revizorului sunt apropiate însă, în multe pasaje, de redactările similare din *Biblia* manuscrisă a lui Petru Pavel Aron¹⁵, după cum reiese din următoarea paralelă:

¹⁴ Ms. rom. 497 BAR Cluj.

¹⁵ La BAR Cluj se păstrează protograful traducerii (ms. rom. 18, 21, 22, 23, 25, 30, 68) și o versiune definitivă incompletă (ms. rom. 19, 20, 28, 29).

Fc 3:

Cădearea și pedeapsa oamenilor (ms. rom. 70);

Prin vicleniia șarpelui, strămoșii calcă porunca Domnului. Mesia lumii să făgăduiește și, spuindu-se fieștecăruia pedeapsa, din raiu să gonesc (B Aron, ms. rom. 29);

Prin viclenia șarpelui, strămoșii calcă porunca Domnului. Mesia lumii să făgăduiaște și, spuindu-se fieștecăruia pedeapsa, să gonesc din raiu (ms. rom. 111; BBl).

Iș 9:

Ciumă, rane, grindină (ms. rom. 70);

A cincea rană easte boala în dobitoace, a șeasa, bubele, a șaptea, grindină, tresniturile și fulgerile; pentru carea să făgăduiaște Faraon că va slobozi norodul, de va înceta, însă nice aceasta plinește; și iarăș să învărtoșază; iară dintre fiii lui Israil nimene din toate acestea nice un rău pătimește (B Aron, ms. rom. 29);

A cincea pedeapsă, boala în dobitoace, a șeasa, rane, a șaptea, grindină; la carea să făgăduiaște Faraon că va slobozi norodul, de va înceta, carea nici aceasta plinește. Iară din toate acestea fiii lui Israil nimic nu au pătimit (ms. rom. 111; BBl).

Lv 1:

Arderea de tot din boi și din oi și din capre și din turtureale și din porumbi (ms. rom. 71);

Leagea și modrul cum să să aducă spre jărfire dobitoacele și paserile (B Aron, ms. rom. 29);

Leagea și modru cum să se aducă jertva carea să chema ardere de tot din boi, din oi, din capre, din turtureale și din porumbi (ms. rom. 111; BBl).

Traducerea lui Petru Pavel Aron nu a fost, de fapt, valorificată propriu-zis de către S. Micu, așa cum s-a sugerat la un moment dat¹⁶, regăsindu-se, parțial, doar în rezumatele modificate de către ceilalți colaboratori în urma reviziei *Bibliei*.

Anunțând încă din prolog intenția sa de a perfectă traducerea anterioară a *Bibliei*, publicată în 1688, S. Micu recunoaște implicit unul dintre izvoarele ediției sale, la care se raportează în permanență, fie prin adoptarea soluțiilor comune de echivalare a unor pasaje, fie prin înregistrarea în cadrul notelor a lecțiunilor diferite aparținând predecesorilor săi. Cu toate că există puncte de convergență între cele două texte, versiunea din 1795 reflectă, în multe privințe, o prelucrare substanțială a traducerii anterioare, pe baza unei noi lecturi a „izvodului elinesc”. Vom ilustra raportul dintre cele două versuri printr-o simplă paralelă:

4 Rg 19, 22-28

BB

22. Pre cine ai defăimat și pre cine ai blestemat și asupra cui ai înălțat glas și ai rădicat întru înălțime ochii tăi? La Sfântul lui Israil!

BBl

22. Pre cine ai ocărât și pre cine ai hulit? Și asupra cui ai înălțat glas și ai rădicat spre înălțime ochii tăi? Asupra Sfântului lui Israil.

¹⁶ Ioan Bălan, *Limba cărților bisericești. Studiu istoric și liturgic*, Blaj, 1914, p. 168-169.

23. În mâna solilor tăi ai defăimat pre Domnul și ai zis: „Întru mulțimea carălor mele eu mă voiui sui întru înălțimea munților, partea Livanului! Și am tăiat mărimea chedrului lui și ceale alese ale chiparoșilor lui și am venit la partea săvârșirii lui, dumbrava Carmilului lui. Eu am păzit

24. Și am băut ape striine și am pustiit cu urma piciorului meu toate râurile îngrădirii“.

25. Au n-ai auzit că de departe pre dînsa am făcut, de la zile de-nceput am ziditu-o pre ea? Și am adus pre ea și să făcu la rădicările nemerniciei războinici, cetăț tari.

26. Și ceia ce lăcuiesc întru dânsle slăbiră cu mâna, spă-mântară-se și să rușinară, să fă-cură ca iarba țarenii și vearde buruiănă, pajiște de case și călcări denaintea celuia ce stă.

27. Și șădearea ta, și întrarea ta, și ieșirea ta am cunoscut, și mânia ta. Pentru căci te-ai măniiat asupra Mea.

28. Și trufa ta s-au suit întru urechile Meale, și voiui pune undețile Meale în nările tale și frâu în buzele tale și te voiui întoarce în calea carea ai venit întru ea.

23. Prin mâna solilor tăi ai defăimat pre Domnul și ai zis: „Cu mulțimea carălor mele eu mă voiui sui întru înălțimea munților în partea Livanului, și am tăiat chedrii cei mari și chiparoșii lui cei aleși, și am intrat până la mijlocul dumbrăvii Carmilului.

24. Eu sap și beau ape străine, și am pustiit cu urma piciorului meu toate râurile îngrădite“.

25. Au nu ai auzit că aceasta de departe o am făcut, din zilele ceale din început o am zidit și o am adus pre ea, și am venit de partea săvârșirii lui, dumbrava Carmilului o am păzit, și au fost rădicările nemerniciei războinici cetăț tari.

26. Și cei ce lăcuiesc într-însele au slăbit cu mâna, spăimântatu-s-au și s-au rușinat, și s-au făcut ca iarba țarinei și ca iarba ce crește pe coperișul casii, călcare înaintea celui ce stă.

27. Și șederea ta, și întrarea ta și ieșirea ta am cunoscut, și mânia ta, că te-ai măniiat asupra Mea.

28. Și trufia ta s-au suit în urechile Meale, și voiui pune bel-ciugul Meu în nările tale și zăbale în buzele tale, și te voiui abate în calea pre carea ai venit.

Fragmentele comparate se caracterizează printr-o serie de elemente lexicale și frazeologice identice sau foarte apropiate, care, neapartenând, în general, vocabularului curent, nu pot fi explicate pe baza

unor coincidențe întâmplătoare: *ai înălțat glas*; *ai rădăcat / rădicat întru / spre înălțime ochii*; *mâna solilor*; *mulțimea carălor*; *urma piciorului*; *cetăți tari*; *iarba țarenii / țarinii*; *trufa / trufia ta s-au suit întru / în urechile*. Făcând abstracție de variantele fonetice și lexicale din pasajele respective, relația de dependență relativă a versiunii din 1795 este sesizabilă. În același timp, însă, elementele divergente, deși într-un număr mai redus în această porțiune, sunt esențiale, punând în evidență efortul de prelucrare și de retraducere depus de către Micu: *ai defăimat* – *ai ocărât*; *ai blestemat* – *ai hulit*; *undețile* – *belciugul*; *frâu* – *zăbale*; *te voi întoarce* – *te voi abate*. O discordanță lexicală mai pronunțată din versetul 4 Rg 19, 23 (24) se explică prin lecțiunile diferite ale textului grecesc și ale celui latin: verbului *φυλάσσω*, cu forma de aorist sigmatic *ἐφύλαξα*, prezent în unele versiuni (A, Comp., Ald., Franc.), tradus în BB prin *eu am păzit*, i se opune în *Vulgata* verbul *succido*, -*ere*, cu sensul ‘a tăia, a reteza (de jos)’, transpus de S. Micu într-o formă apropiată: *ego succidi* – *eu sap*. Echivalența respectivă se păstrează în majoritatea edițiilor românești ulterioare¹⁷: *eu sap* (B 1819, BBz, BȘag, B

¹⁷ În noua versiune românească a *Bibliei*, apărută recent, colaționată după *Septuaginta* lui A. Rahlfs de Bartolomeu Valeriu Anania, este adoptată, în acest context, varianta din Codex B *ψύχω*, aor. *ἐψυξα*, cu sensul de ‘a răci, a (se) răcori’: *Și m-am răcorit bând ape străine*; la o soluție asemănătoare s-a recurs și în *Septuaginta*, ediția Cristian Bădiliță ș. a., vol. II, Iași, Editura Polirom, 2004, p. 598: *M-am răcorit și am băut ape străine*. Pentru corespondențele din versiunile grecești, a se vedea și Edwin Hatch, Henry A. Redpath, *A Concordance to the Septuagint and the Other Greek Versions of the Old Testament*, vol. II, Michigan, Baker Book House, 1989, p. 1442.

1914), *am săpat* (B 1936, B 1938); cf. și BJ: *j'ai creusé et j'ai bu des eaux étrangères*.

Intervențiile cărturarului blăjean sunt și mai pronunțate în unele porțiuni de text. Un pasaj corupt din *Biblia* de la București este emendat de Micu, potrivit *Septuagintei*: BB *După aceea vine ție, ca un râu curătoriu, sărăciia* (Pr 6, 11); BBl *Ca apoi îți va veni ție, ca un călătoriu rău, sărăciia*; cf. ed. Bos: *κακὸς ὁδοιπóρος ἡ πενία*; cf. și Vg: *Et veniet tibi quasi viator, egestas*.

O altă lecțiune aberantă, rezultată din transcrierea defectuoasă a unui context cu *scriptio continua*, apare în Iș 40, 13: BB *Și va fi casile fiilor ungere de preoție*; pasajul este segmentat corect în BBl: *Și va fi ca să le fie lor ungere de preoție*; versetul apare nealterat și în manuscrisele care au stat la baza ediției din 1688: *Și va fi ca să le fie lor ungere de preuție* (ms. rom. 45); *Și va fi ca să fie lor ungere de preoție* (ms. rom. 4389).

Tot din *Biblia* de la București este reprodusă cartea *A lui Iosif Flavie*, un insolit tratat filosofic despre „sângurul-țiitoriul gând”¹⁸, absent din ediția lui L. Bos, precum și din diverse versiuni în latină, greacă și slavonă ale *Bibliei*. Tradusă de Nicolae Milescu prin intermediul ediției de la Frankfurt, din 1597, scrierea apocrifă a lui Pseudo-Iosephus descinde din *Codex Alexandrinus*¹⁹. Iată cum moti-

¹⁸ Vezi Virgil Cândea, *Rătiunea dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc*, Cluj, Editura Dacia, 1979, p. 172-214.

¹⁹ Édouard Montet, *Histoire de la Bible*, Paris, Payot, 1924, p. 97; vezi și Rahlfs, I, p. 1157; textul este cuprins și în *Codex Sinaiticus* (Σ), manuscris uncial din secolul IV, descoperit în 1852, la mănăstirea Sf. Caterina de pe muntele Sinai, de Constantin von Tischendorf, care

motivează Samuil Micu, în preambulul acestei cărți, alegerea sa: „Cartea aceasta, carea să zice *A lui Iosip*, pentru că de Iosip Flavie ar fi scrisă, nici S. S. Părinți nu o cunosc dumnezeiască, nici în toate bibliile grecești să află, nici în canonul cărților iido-vești, nici în bibliile latinești nu easte, pentru aceea nici într-o această biblie nu am voit de nou a o tălmăci, ci precum să află în bibliia cea veachie românească o am lăsat și numai pentru aceea o am pus aici, că s-au aflat în cea veachie românească, amintrile loc într-o cărțile Sfintei Scripturi nu poate să aibă“.

Transpunerea onomasticii biblice reflectă, în multe privințe, opțiunea lui Micu pentru variantele din *Codex Vaticanus* și, implicit, din ediția lui L. Bos, al cărei aparat critic prezintă un tablou cvasi-complet al corespondențelor din celelalte versiuni ale *Bibliei*. Câteva exemple:

Ilaal (Nm 13, 7); cf. Bos *Ἰλάλ*; Alex., C. *Ἰάλλ*; Ald. *Ἰγάδ*; BB *Igad*;

Defrona (Nm 34, 9); cf. Bos *Δεφρωνά*; O. *Ἐφρωνά*; Alex., C. *Ζεφρωνά*; BB *Zefrona*;

Arava (Ios 11, 2); cf. Bos *Ἀράβα*; Alex., Ald. *Ραβάθ*; BB *Ravath*;

Tafod (Ios 12, 16); cf. Bos *Ταφοντ*²⁰; C. *Ταπφου*; Alex. *Θαρφου*; Ald., Franc. *Απφου*; BB *Apfu*.

Preferând formele numelor proprii potrivit lecțiilor lui L. Bos, cărturarul ardelean se distanțează,

l-a repus în circuitul științific în 1862.

²⁰ Formă emendată în ediția Rahlfs prin *Ταφουγ*; cf. și *Αταφουτ* în codicele B.

după cum se observă din aceste exemple, de *Biblia* de la București, fidelă variantelor din *Biblia Aldina* și, respectiv, din ediția *Septuagintei* din 1597.

S. Micu înclină, uneori, pentru variantele antroponimelor și toponimelor stabilite în *Biblia Complutensis*, pe care le preia, probabil, tot din notele ediției de bază din 1709, fără să excludem utilizarea, în subsidiar, a unei ediții derivate din cea de la Complutum²¹. Exemplificăm prin câteva situații:

Daar (Ios 10, 3); cf. C. Δαάρ; Bos Δαβιν; Alex. Δαβείρ; Ald. Δαβρεί; BB *Davri*;

Iesan (Ios 13, 18); cf. C. Ίεσσάν; Bos Βασάν; Ald., O. Ίασσα; BB *Iasa*;

Samarim (Ios 18, 22); cf. C. Σαμαριμ; Bos Σαρά; O. Σαμείρ; Alex., Ald. Σεμριμ; BB *Semrim*.

Soluțiile de traducere și de stabilire a textului, adoptate după *Biblia Complutensis* a cardinalului Francisco Ximenes de Cisneros, sunt vizibile și în alte porțiuni, printre care se înscriu pasajele suplimentare din cartea *Înțelepciunea lui Isus, fiul lui Sirah*, unde, în unele exemplare, capitoul 26 are 34 de versete în loc de 25. Versetele 22-30, din versiunea extinsă, apar în varianta definitivă a proto-grafului lui Micu, tipărite inițial, epurate însă ulterior dintr-o parte a tirajului nedifuzat.

²¹ Avem în vedere, de pildă, *Sacra Biblia hebraice, graece et latine*, Heidelberg, Ex officina Commeliniana, 1616, menționată anterior. Nu întâmplător, această ediție poliglotă, alături de *Septuaginta* lui Lambert Bos, din 1709, pe care am presupus-o ca sursă principală a *Bibliei* lui Samuil Micu, se află în fondurile provenite din vechea bibliotecă a Blajului (BAR Cluj).

Redăm cele nouă versete suplimentare, pe care le-am identificat numai în unele exemplare ale *Bibliei* lui Samuil Micu²², pasajele respective lipsind din edițiile românești dinainte și de după 1795²³:

Sir 26, 22-30

22. *Când vei afla țarina roditoare, samănă sămânțele tale, nădăduind întru neamul tău cel bun.*

23. *Și așa, pruncii tăi, carii vor trăi având lumina neamului bun, să vor mări.*

24. *Muiarea curvă aseamenea scroafei să va socoti; iară cea măritată, carea umblă după curvie, turnul morții să va judeca a fi celor ce să apropie de ea.*

25. *Muiarea cea fără de frica lui Dumnezeu parte să va da celui fără de leage; iară cea cu frica lui Dumnezeu să dă celui ce să teame de Domnul.*

26. *Muiarea cea de necinste nu va băga samă de ocară; iară fata cea de cinste și de bărbat să va sfii.*

27. *Muiarea cea făr' de rușine ca o cătea să va socoti; iară ceaea ce are rușine să va teame de Domnul.*

28. *Muiarea carea cinsteaște tuturor să va părea înțeleaptă; iară carea nu-l cinsteaște trușașă, fără de frica lui Dumnezeu, la toți să va cunoaște.*

29. *Muiarea strigătoare și limbută ca gonirea vrăjmașilor să va socoti.*

30. *Și sufletul fieștecărui om, carele cu de aceste obiceiuri s-au obicinuit, întră gâlcevi de războiu își va petrece viața.*

²² Exemplarul primat de la BCU Cluj (BRV 595) cuprinde atât varianta inițială, extinsă, cât și cea „cenzurată”, având retipărite paginile 811/812, legate însă greșit la sfârșitul *Vechiului Testament*.

²³ În ediția sa, Bartolomeu Valeriu Anania reintroduce versetele controversate într-o echivalare proprie.

Întregul pasaj adițional, marcat cu sigla ediției de la Complutum, este redat, în original, în subsolul ediției lui Bos, realizate, în general, în conformitate cu *Codex Vaticanus*, dar care nu a eludat în aparatul critic fragmentul respectiv²⁴.

Pe lângă aceste izvoare, S. Micu nu a ignorat nici tradiția literară locală, reproducând psalmii lui David, cu o mare fidelitate, din *Psaltirea* apărută la Blaj, în 1764 (reeditată în 1773, 1780 și 1786), care preia, cu mici modificări, textul edițiilor munteștii similare²⁵.

Redăm, comparativ, primele zece versete din psalmul 18:

BB

1. Cериurile povestesc mărirea lui Dumnezeu, și facerea mânilor Lui povestește întărirea.
2. Zioa zilei va izbâcni cuvânt și noaptea nopții povestește minte.
3. Nu-s graiuri, nici cuvinte, căroră nu să aud glasurile lor.
4. La tot pământul ieși răspunsul lor, și la marginile lumii cuvintele lor.
5. În soare au pus lăcașul Lui; și El, ca un ginere ieșind den cămara lui.

Psaltire, Râmnic, 1746

1. Cериurile povestesc mărirea lui Dumnezeu, și facerea mânilor Lui o vestește tăria.
2. Zioa zilei spune cuvânt și noaptea nopții vestește știință.
3. Nu sânt graiuri, nici cuvinte, ale căroră să nu să auză glasurile lor.
4. În tot pământul au ieșit veastea lor, și la marginile lumii cuvintele lor.
5. În soare au pus lăcașul Său; și El, ca un ginere ce iase din cămara sa.

²⁴ A se vedea și ediția lui A. Rahlfs, în care versetele suplimentare, care corespund versiunii din codicele 8, numerotate între 19 și 27, sunt rediate numai în aparatul critic.

²⁵ Vezi și Alexandra Roman, *Psaltirile românești din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Probleme de filiație*, în „Limba română“, XXIII, 1974, nr. 3, p. 234.

6. Bucura-se-va ca un uriaș să alege cale; den marginea ceriului ieșirea lui.

7. Și istovul lui până în marginea ceriului; și nu easte cel ce să ascunde de căldura Lui.

8. Leagea Domnului fără prihană e, întorcând suflete; mărturia Domnului credincioasă e, înțelepțind pruncii.

9. Direpțăile Domnului dreapte-s, veselind inema; porunca Domnului lucie easte, luminând ochii.

10. Frica Domnului curată e, rămâind în veacul veacului; judecățile Domnului adevărate-s, îndreptate deodată.

6. Bucura-să-va ca un uriaș să alege cale; din marginea ceriului ieșirea lui.

7. Și întimpinarea lui până la marginea ceriului; și nu easte cine să se ascunză de căldura Lui.

8. Leagea Domnului fără prihană, carea întoarce sufletele; mărturia Domnului credincioasă, carea înțelepțeaste pruncii.

9. Dreptățile Domnului dreapte, ceale ce veselesc inima; porunca Domnului strălucită, carea luminează ochii.

10. Frica Domnului curată, carea rămâne în veacul veacului; judecățile Domnului adevărate, îndreptate împreună.

Psaltire, Blaj, 1764

BBI

1. Ceriurile spun mărirea lui Dumnezeu, și facerea mâinilor Lui o vesteaste tăria.

2. Zioa zilii spune cuvânt și noaptea nopții vesteaste știință.

3. Nu sânt graiuri, nici cuvinte, ale căroră să nu să auză glasurile lor.

4. În tot pământul au ieșit veastea lor, și la marginile lumii cuvintele lor.

5. În soare au pus lăcașul Său; și El, ca un mire ce iase din cămara sa.

6. Bucura-să-va ca un uriaș să alege cale; din marginea ceriului ieșirea lui.

7. Și întimpinarea lui până la marginea ceriului; și nu easte cine să se ascunză de căldura Lui.

1. Ceriurile spun mărirea lui Dumnezeu, și facerea mâinilor Lui o vesteaste tăria.

2. Zioa zilii spune cuvânt și noaptea nopții vesteaste știință.

3. Nu sânt graiuri, nici cuvinte, ale căroră să nu să auză glasurile lor.

4. În tot pământul au ieșit veastea lor, și la marginile lumii cuvintele lor.

5. În soare au pus lăcașul Său; și El, ca un mire ce iasă din cămara sa.

6. Bucura-să-va ca un uriaș să alege cale; din marginea ceriului ieșirea lui.

7. Și întimpinarea lui până la marginea ceriului; și nu easte cine să se ascunză de căldura Lui.

8. Leagea Domnului fără prihană, carea întoarce sufletele; mărturia Domnului credincioasă, carea înțelepțește pruncii.

9. Dreptățile Domnului dreapte, ceale ce veselesc inima; porunca Domnului strălucită, carea luminează ochii.

10. Frica Domnului curată, carea rămâne în veacul veacului; judecățile Domnului adevărate, îndreptate împreună.

8. Leagea Domnului fără prihană, carea întoarce sufletele; mărturia Domnului credincioasă, carea înțelepțește pruncii.

9. Dreptățile Domnului dreapte, ceale ce veselesc inima; porunca Domnului strălucită, carea luminează ochii.

10. Frica Domnului curată, carea rămâne în veacul veacului; judecățile Domnului adevărate, îndreptate împreună.

Încorporând, fără rezerve, în corpul *Bibliei* textul *Psaltirii* apărute la Blaj, în anii anteriori, Samuil Micu acceptă, implicit, normele literare muntene, care pătrunseseră, deja, în jurul anului 1750, în tipăriturile ardelenesti, la fel ca în cele moldovenesti, determinând anularea diferențelor de ordin dialectal²⁶.

O altă legătură de filiație pe care am stabilit-o are în vedere ultima carte a *Vechiului Testament*, absentă atât din *Septuaginta* de la Franeker, cât și din *Biblia* de la București, dar inclusă în *Biblia* de la Blaj: *Rugăciunea lui Manasi, împăratului Iudei, când era rob în Vavilon*. Textul descinde din *Codex Alexandrinus*²⁷ – acest uncial din secolul V fiind singurul care îl conține – și face parte dintre cărțile

²⁶ Vezi Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, p. 406-415.

²⁷ Versiunea greacă integrală a codicelui A a fost editată, mai întâi, de J. E. Grabe, la Oxford, în 1707-1720, reprodușă apoi la Zürich, în 1730-1732, și la Leipzig, în 1750-1751. Textul grec al rugăciunii cu titlul *Προσευχή Μαννασῆ βασιλέως τῶν Ἰουδαίων* este publicat și în apendicele *Septuaginte* editate de Christianus Reinecius, la Leipzig, în 1730 (ed. a II-a, 1757).

necanonice (deuterocanonice, apocrife sau *anaginoscomena*), considerate „bune de citit“, respectiv cele care se găsesc în *Septuaginta* în plus față de canonul iudeilor, recomandate însă pentru lectura catehumenilor. Potrivit unor exegeți veterotestamentari, această carte didactică este, de fapt, un supliment la un text canonic (*Cartea a doua Paralipomena* / *2 Cronici*), având însă în multe ediții ale *Sf. Scripturi* un statut de sine stătător²⁸. Textul a fost repus în circulație în ediția revizuită a *Vulgatei*, apărută la Roma, în 1592, așa-numita *Biblie* a Papei Clement al VIII-lea (*Sixtina-Clementina*), devenită, în urma corecturilor efectuate în cuprinsul edițiilor din 1593 și 1598, *textus receptus* al bisericii catolice. Prototipul rugăciunii în limba latină se află în apendicele edițiilor revăzute ale *Vulgatei*, alături de cărțile 3 și 4 din *Ezdra*. În *Cuvânt înainte la cărțile care să zic Apocrifa*, S. Micu își motivează includerea cărților deuterocanonice în *Biblie*, pe care „le pune și le cinstește și Besearica Apusului, carea și săbornicește au hotărât că aceaste cărți sânt de Dumnezeu însuflate și parte a Sfintei Scripturi“. El

²⁸ Vezi, în acest sens, T. Cipariu, *Scientia S. Scripture*, Blaj, 1854, p. 10; Ilarion Pușcariu, *Isagogia, adecă Introdúcere în cunoștința cărților Sântei Scripturi*, Sibiu, 1878, p. 73; Constantin Chiricescu, *Introdúcere în sfintele cărți ale Testamentului Vechi*, București, 1903, p. 114; Mircea Chialda, *Cărțile anaginoscomena ale Vechiului Testament în Biserica Ortodoxă*, în „Ortodoxia“, XIV, 1962, nr. 4, p. 498; Mircea Basarab, *Cărțile anaginoscomena – bune de citit – în bibliile românești*, în „Studii teologice“, XXIV, 1972, nr. 1-2, p. 59-69; idem, *Atitudinea teologilor români față de cărțile anaginoscomena – bune de citit – ale Vechiului Testament*, în „Mitropolia Ardealului“, XXIV, 1979, nr. 7-9, p. 617.

se prevalează, astfel, de clarificările doctrinare ale Conciliului de la Trento (1545-1563), care adoptase, prin decretul din 8 aprilie 1546, versiunea *Vulgatei* ca singura autentică, acordând majorității cărților așa-zis apocrife un statut egal cu al celor protocanonice.

Acțiunea de traducere și de editare exhaustivă a textelor biblice, extinsă și asupra celor zece cărți *anaginoscomena*, precum și a adaosurilor la cele cinci cărți canonice, era în consonanță, așadar, atât cu tradiția bisericii catolice, cât și a celei ortodoxe. Cu toate că Nicolae Milescu, ca și cei care au revizuit textul *Bibliei* de la București, împărtășeau aceași concepție privind fructificarea integrală a cărților „ascunse“, mai mult chiar, acordând credit și unor apocrife propriu-zise (pseudo-biblice), *Rugăciunea regelui Manase* nu și-a găsit locul în cuprinsul ediției din 1688.

S. Micu introduce, într-adevăr, pentru prima oară, această rugăciune în structura unei *Bibliei* care a văzut la noi lumina tiparului, fără a avea însă prioritatea absolută. Cu câteva decenii înainte, în 1760, episcopul Petru Pavel Aron realiza, tot la Blaj, o primă traducere a *Vulgatei*, rămasă în manuscris, în care se regăsește și *Rugăciunea lui Manase*²⁹. Un paralelism între textul latin și traducerea românească poate fi elocvent:

²⁹ BAR Cluj, ms. rom. 18, f. 317^v-319^r; ms. rom. 20, f. 234-235^r.

Vg

*Oratio Manassae,
regis Iuda, cum captus
teneretur in Babylone*

Domine omnipotens, Deus patrum nostrorum, Abraham, et Isaac, et Iacob, et seminis eorum iusti, qui fecisti caelum et terram cum omni ornatu eorum, qui ligasti mare verbo praecepti tui, qui conclusisti abyssum, et signasti eam terribili et laudabili nomine tuo; quem omnia pavent, et tremunt a vultu virtutis tuae, quia importabilis est magnificentia gloriae tuae, et insustentabilis ira comminationes tuae super peccatores; immensa vero et investigabilis misericordia promissionis tuae, quoniam tu es Dominus altissimus, benignus, longanimis, et multum misericors et poenitens super malitias hominum. Tu Domine, secundum multitudinem bonitatis tuae, promisisti poenitentiam et remissionem iis, qui peccaverunt tibi, et multitudine miserationum tuarum decrevisti poenitentiam peccatoribus in salutem. Tu igitur, Domine Deus iustorum, non posuisti poenitentiam iustis, Abraham, et Isaac, et Iacob, iis qui tibi non peccaverunt; sed posuisti poenitentiam propter me peccatorem; quoniam peccavi super numerum arenae maris; multiplicatae sunt iniquitates meae Domine, multiplicatae sunt iniquitates meae, et

B. Aron (ms. rom. 20)

*Rugăciunea lui Manasie,
împăratului Iudei, când rob să
ținea în Vavilon*

Doamne Atotputearnice, Dumnezeuul părinților noștri, a lui Avraam, și a lui Isaac, și a lui Iacov, și a sămânții lor cei dreapte, Care ai făcut ceriul și pământul, cu toată podoaba lor, Cel ce ai legat marea cu cuvântul poruncii Tale, Cel ce ai închis adâncul și l-ai pecetluit cu înfricoșat și laudat numele Tău, de Carele toate să spăimintează și să cutremur de cătră fața puterii Tale, că nesuferită e mărimea slavii Tale și nerăbdată mânia pornirii Tale asupra păcătoșilor. Iară nemăsurată și necercetată e mila făgăduinții Tale. Că Tu ești Domnul cel Preaînalt, bun, îndelung răbdătoriu și mult milostiv, și-Ți pare rău de răoțiile oamenilor. Tu, Doamne, după mulțimea bunătății Tale, ai făgăduit pocăință și iertare celor ce au păcătuit Ție și după mulțimea milelor Tale ai rânduit pocăință păcătoșilor spre mântuire. Tu, dară, Doamne, Dumnezeuul celor drepti, n-ai pus pocăință dreptilor, lui Avraam, și Isaac, și Iacov, celor ce n-au greșit Ție, ci ai pus pocăință pentru mine, păcătosul, că am păcătuit preste numărul năsipului mării. Înmulțitu-s-au strâmbătățile mele, Doamne, înmulțitu-s-au strâmbătățile mele și nu sânt vreadnic a privi și a

non sum dignus intueri et aspicere altitudinem caeli, prae multitudine iniquitatum mearum. Incurvatus sum multo vinculo ferreo, ut non possim attollere caput meum, et non est respiratio mihi, quia excitavi iracundiam tuam, et malum coram te feci; non feci voluntatem tuam, et mandata tua non custodivi; statui abominationes, et multiplicavi offensiones. Et nunc flecto genu cordis mei, precans a te bonitatem. Peccavi Domine, peccavi, et iniquitates meas agnosco. Quare peto rogans te, remitte mihi Domine, remitte mihi, et ne simul perdas me cum iniquitatibus meis, neque in aeternum iratus, reserves mala mihi, neque damnes me in infima terrae loca; quia tu es Deus, Deus, inquam, poenitentium; et in me ostendes omnem bonitatem tuam, quia indignum salvabis me secundum magnam misericordiam tuam, et laudabo te semper omnibus diebus vitae meae; quoniam te laudat omnis virtus caelorum, et tibi est gloria in saecula saeculorum. Amen.

vedea înălțimea ceriului, pentru mulțimea strâmbătăților mele. Împilat sânt cu multă legătură de fier, cât nu pociu rădica capul meu și nu-mi easte răsuflare că am întărâtat mâniia Ta și rău înaintea Ta am făcut, n-am făcut voia Ta și poruncile Tale nu le-am păzit, făcut-am urâciuni și am înmulțit sminteale. Și acum plec genunchiul inimii mele, cerând de la Tine bunătate. Greșit-am, Doamne, greșit-am, și strâmbătățile mele le cunosc. Pentru aceea, rugându-mă cer de la Tine: Iartă-mă, Doamne, iartă-mă și să nu mă pierzi împreună cu strâmbătățile mele, nici în veac mâniindu-Te, să ții realele mie, nici să mă osândești spre locurile ceale de supt pământ. Că Tu ești Dumnezeu, Dumnezeu, am zis celor ce să pocăiesc. Și spre mine vei arăta toată bunătatea Ta, că, nevreădnic fiind, mă vei mântui după mare mila Ta. Și te voi lauda pururea în toate zilele vieții mele, că pre Tine Te laudă toată putearea ceriurilor și a Ta easte mărirea în veacii veacilor. Amin!

Traducerea lui P. P. Aron denotă o mare fidelitate față de modelul latin, fiind aproape literală în unele pasaje: *conclusisti – ai închis, benignus – bun, decrevisti – ai rânduit, Deus iustorum – Dumnezeuul celor drepti, iniquitatis – strâmbătățile, remitte mihi – iartă-mă, virtus caelorum – putearea ceriurilor*.

Comparativ, seriile de echivalențe pe care le propune S. Micu se distanțează, în numeroase locuri, după cum vom vedea, de cele ale predecesorului său. La fel ca în cazul psalmilor, Micu nu a optat pentru o nouă traducere după *Vulgata* sau după o ediție derivată din A, ci a ales varianta vehiculată deja în tradiția locală. Rugăciunea face parte, potrivit tipicului celor șapte laude, din *Pavecernița mare*, o primă versiune românească fiind publicată în *Ceaslovețul* de la Bălgrad din 1686, text care nu a fost însă urmat de cărturarul blăjean. Începând cu *Ceaslovul* apărut la Târgoviște, în 1715, în traducerea lui Antim Ivireanul, se impune o nouă versiune a *Rugăciunii lui Manasi, împăratului jidovesc*, reprodusă cu exactitate în edițiile *Ceaslovului* de la Rădăuți, din 1745, în care persistă fonetismul moldovenesc, de la București, din 1748, și de la Iași, din 1750, cu numeroase alte reeditări. În ediția publicată la Râmnic, în 1724, sub îngrijirea episcopului Damaschin, traducerea lui Antim Ivireanul este fructificată cvasiintegral, textul având o singură deosebire notabilă, care constă în înlocuirea primei sintagme a versetului *mai presus decât numărul năsipului mării*, din *Ceaslovul* din 1715, cu forma adverbială *mai mult*. Această soluție textuală se menține în toate edițiile tipărite ulterior la Râmnic, fiind transpusă întocmai și în ceasloavele apărute la Blaj, începând cu cel din 1751. Pe filiera Târgoviște-Râmnic-Blaj, textul rugăciunii pătrunde, într-o configurație foarte apropiată, în *Biblia* din 1795, după cum rezultă din următorul paralelism:

Ceaslov, Râmnic, 1724

Ceaslov, Blaj, 1786

BBI

*Rugăciunea lui
Manasi, împăratului
jidovesc*

*Rugăciunea lui
Manasi, împăratului
jidovesc*

*Rugăciunea lui Mana-
si, împăratului Iudei,
când era rob în Vavilon*

Doamne Atot-
putearnice, Dumne-
zeul părinților noș-
tri, al lui Avraam, și
al lui Isaac, și al lui
Iacov, și al seminției
lor ceii dreapte,
Carele ai făcut ceriul
și pământul, cu toată
podoaba lor, Cea ce
ai legat marea cu
cuvântul poruncii
Tale, Cea ce ai încui-
iat adâncul și l-ai
pecetluit pre el cu
înfricoșat și slăvit
numele Tău, de Ca-
rele toate să tem și să
cutremură de fața
puterii Tale, că nesu-
ferită e mare cuviința
măririi Tale și nerăb-
dată mânia îngrozirii
Tale ceii asupra
păcătoșilor. Și nemă-
surată și neurmată e
mila făgăduinții Ta-
le. Că Tu ești Dom-
nul cel Înalt, milo-
sârd, îndelung răbdă-
toriu și mult milostiv,
și-Ți pare rău de rău-
ătățile oamenilor. Tu,
Doamne, după mul-
țimea bunătății
Tale, ai făgăduit po-

Doamne Atotu-
tearnice, Dumnezeu
părinților noștri, al
lui Avraam, și al lui
Isaac, și al lui Iacov,
și al seminției lor
ceii dreapte, Carele
ai făcut ceriul și
pământul, cu toată
podoaba lor, Cea ce
ai legat marea cu
cuvântul poruncii
Tale, Cea ce ai încui-
iat adâncul și l-ai
pecetluit pre el cu
înfricoșat și slăvit
numele Tău, de
Carele toate să tem
și să cutremură de
fața puterii Tale, că
nesuferită e mare cu-
viința măririi Tale și
nerăbdată mânia în-
grozirii Tale ceii asu-
pra păcătoșilor. Și
nemăsurată și neur-
mată e mila făgădu-
inții Tale. Că Tu ești
Domnul cel Înalt,
milosârd, îndelung
răbdătoriu și mult
milostiv, și-Ți pare
rău de răutățile oa-
menilor. Tu, Doam-
ne, după mulțimea
bunătății Tale, ai

Doamne Atot-
putearnice, Dumne-
zeul părinților noș-
tri, al lui Avraam, și
al lui Isaac, și al lui
Iacov, și al seminției
lor ceii dreapte,
Carele ai făcut ceriul
și pământul, cu toată
podoaba lor, Cel ce
ai legat marea cu cu-
vântul poruncii Tale,
Cel ce ai încuiat
adâncul și l-ai pecet-
luit pre el cu înfri-
coșat și slăvit numele
Tău, de Carele toate
să tem și să cutre-
mură de fața puterii
Tale, că nesuferită e
mare cuviința mări-
rii Tale și nerăbdată
mânia îngrozirii Ta-
le ceii asupra păcăto-
șilor. Și nemăsurată
și neurmată e mila
făgăduinții Tale. Că
Tu ești Domnul cel
Înalt, milosârd, în-
delung răbdătoriu și
mult milostiv, și-Ți
pare rău de răută-
țile oamenilor. Tu,
Doamne, după mul-
țimea bunătății Tale,
ai făgăduit pocăință

căință și iertare celor ce greșesc Ție și cu mulțimea îndurărilor Tale ai hotărât pocăință păcătoșilor spre mântuire. Tu, dară, Doamne, Dumnezeul puterilor, n-ai pus pocăință dreptilor, lui Avraam, și lui Isaac, și lui Iacov, celor ce n-au greșit Ție, ci ai pus pocăință asupra mea, păcătosului, pentru că am greșit mai mult decât numărul năsipului mării. Înmulțitu-s-au fărdelegile mele, Doamne, înmulțitu-s-au fărdelegile mele și nu sânt vreadnic să privescu și să văzu nălțimea ceriului, pentru mulțimea nedreptăților mele. Împilat sânt de multă legătură de fier, cât nu-m pociu rădica capul meu și nu easte slăbire pentru că am întărâtat mâniia Ta și rău înaintea Ta am făcut, nefăcând voia Ta și nepăzind poruncile Tale. Și acum plec genunchile inimii, trebuindu-m bună-tate de la Tine. Greșit-am, Doamne, greșit-am, și fărde-

făgăduit pocăință și iertare celor ce greșesc Ție și cu mulțimea îndurărilor Tale ai hotărât pocăință păcătoșilor spre mântuire. Tu, dară, Doamne, Dumnezeul puterilor, n-ai pus pocăință dreptilor, lui Avraam, și lui Isaac, și lui Iacov, celor ce n-au greșit Ție, ci ai pus pocăință asupra mea, păcătosului, pentru că am greșit mai mult decât numărul năsipului mării. Înmulțitu-s-au fărdelegile mele, Doamne, înmulțitu-s-au fărdelegile mele și nu sânt vreadnic să privesc și să văz nălțimea ceriului, pentru mulțimea nedreptăților mele. Împilat sânt de multă legătură de fier, cât nu-mi pociu rădica capul meu și nu easte slăbire pentru că am întărâtat mâniia Ta și rău înaintea Ta am făcut, nefăcând voia Ta și nepăzind poruncile Tale. Și acum plec genunchile inimii, trebuindu-mi bună-tate de la Tine. Greșit-am, Doamne, greșit-am, și fărdele-

și iertare celor ce greșesc Ție și cu mulțimea îndurărilor Tale ai hotărât pocăință păcătoșilor spre mântuire. Tu, dară, Doamne, Dumnezeul puterilor, n-ai pus pocăință dreptilor, lui Avraam, și lui Isaac, și lui Iacov, celor ce n-au greșit Ție, ci ai pus pocăință asupra mea, păcătosului, pentru că am greșit mai mult decât numărul năsipului mării. Înmulțitu-s-au fărdelegile mele, Doamne, înmulțitu-s-au fărdelegile mele și nu sânt vreadnic să privesc și să văz nălțimea ceriului, pentru mulțimea nedreptăților mele. Împilat sânt de multă legătură de fier, cât nu-mi pociu rădica capul meu și nu easte slăbire pentru că am întărâtat mâniia Ta și rău înaintea Ta am făcut, nefăcând voia Ta și nepăzind poruncile Tale. Și acum plec genunchile inimii, trebuindu-mi bună-tate de la Tine. Greșit-am, Doamne, grășit-am, și fărdele-

legile mele eu le știu. Ci mă cuceresc rugându-mă: Slăbeaște-m, Doamne, slăbeaște-m și nu mă piiarde pre mine cu fărdelegile mele, nici în veac ținind mânia, să nu Te uiți la răotățile mele, nici să mă osândești întru ceale mai de jos ale pământului. Pentru că Tu ești, Dumnezeu, Dumnezeul celor ce să pocăiesc. Și întru mine să arăți toată bunătatea Ta, că, nevreadnic fiind, să mă mântuiești, după multă mila Ta. Și te voi lauda totdeauna în zilele vieții mele, că pre Tine Te laudă toată puterea îngerilor și a Ta easte mărirea în veacii veacilor. Amin!

(p. 289-293)

gile mele eu le știu. Ci mă cuceresc rugându-mă: Slăbeaște-mi, Doamne, slăbeaște-mi și nu mă piiarde pre mine cu fărdelegile mele, nici în veac ținind mânia, să nu Te uiți la răotățile mele, nici să mă osândești întru ceale mai de jos ale pământului. Pentru că Tu ești, Dumnezeu, Dumnezeul celor ce să pocăiesc. Și întru mine să arăți toată bunătatea Ta, că, nevrednic fiind, să mă mântuiești, după multă mila Ta. Și te voi lauda totdeauna în zilele vieții mele, că pre Tine Te laudă toată puterea îngerilor și a Ta easte mărirea în veacii veacilor. Amin!

(p. 291-295)

meale eu le știu. Ci mă cuceresc rugându-mă: Slăbeaște-mi, Doamne, slăbeaște-mi și nu mă piiarde pre mine cu fărdelegile mele, nici în veac ținind mânia, să nu Te uiți la răutățile mele, nici să mă osândești întru ceale mai de jos ale pământului. Pentru că Tu ești, Dumnezeu, Dumnezeul celor ce să pocăiesc. Și întru mine să arăți toată bunătatea Ta, că, nevreadnic fiind, să mă mântuiești, după multă mila Ta. Și te voi lauda totdeauna în zilele vieții mele, că pre Tine Te laudă toată puterea îngerilor și a Ta easte mărirea în veacii veacilor. Amin!

(p. 893-894)

Pe lângă particularitățile de traducere pe care le prezintă această variantă față de aceea a lui P. P. Aron, constatăm și omisiunea generalizată a unui segment de text: cf. *statui abominationes et multiplicavi offensiones* (Vg) – *făcut-am urâciuni și am înmulțit sminteale* (B Aron). Textul este lacunar și în *Ceaslovețul* din 1686, precum și în versiunea slavonă a rugăciunii din *Ceaslovul* tipărit la București, în 1731. În unele dintre reeditările *Bibliei* de

la Blaj se perpetuează această lacună (BBz, B 1914), fiind însă completată în altele: *am adaos pângărăciunile și am înmulțit smintelile* (B 1819, BȘag); cf. *ci am pus urâciuni și am înmulțit mintele* (B 1936).

Deși Samuil Micu mărturisea, la începutul cărții, că *Vechiul Testament* i-a prilejuit o tălmăcire mai asiduă, textul *Noului Testament* ne dezvăluie aceeași acribie a traducătorului, care dispunea, în această secțiune, de mai multe modele consacrate deja în biserica românească. *Biblia Sacra*, cu versiunile paralele din greacă și din *Vulgata*, sau cu traduceri și prelucrările succesive în latină realizate de Erasmus de Rotterdam³⁰, Robert Estienne și Théodore de Bèze, precum și cu traducerea din siriacă a lui Immanuel Tremellius, îi ofereau, pe de altă parte, un etalon pentru controlul traducerilor mai vechi, dintre care a cunoscut, desigur, *Tetraevanghelul* lui Coresi, din 1561, și *Noul Testament* de la Bălgrad, din 1648. Să urmărim comparativ câteva scurte fragmente ilustrative din aceste posibile surse pentru ediția lui Micu, într-un tablou sinoptic în care am mai inserat, pe lângă *Biblia* de la București, și *Biblia* manuscrisă a lui Petru Pavel Aron³¹:

³⁰ Un exemplar acefal din *Novum Testamentum*, cu versiunea în greacă și latină a lui Erasmus, pe care l-am identificat în BAR Cluj (cota B 1630), poartă la începutul *Epistolei întâi către corinteni* autograful cărturarului blăjean, sub forma *M. Samuil*.

³¹ BAR Cluj, ms. rom. 22, care conservă cele patru Evanghelii.

Mt 8, 1-3

CT

1. Și destinse El den codru, pre urmă-i mergea gloate multe.

2. Și, iată, stricat vine și închină-se Lui, grăi: „Doamne, să veri, poți să mă curățești“.

3. Și tinse mâna Iisus, pipăi El, grăi: „Voiu, curățește-te“. Și acia se curăți lui stricăciunea.

NT

1. Iară pogorindu-Să El den munte, mearseră după El mulțime multă.

2. Și, iacă, un bubos, venind, să închina Lui, zicând: „Doamne, de vei vrea, poți-mă curăți“.

3. Și, tinzând Iisus mâna, atinse pre el, zicând: „Voia Mi-e, curățește-te“. Și numaidecât i să curăți lui gubăviia.

BB

1. Și, pogorându-Se El den munte, mearseră după El gloate multe.

2. Și, iată, bubos, viind, să închină Lui, zicând: „Doamne, de vei vrea, poți-mă curăți“.

3. Și, tinzând mâna, atinse pre el Iisus, zicând: „Voia Mi-e, curățește-te“. Și numaidecât i să curăți lui stricăciunea.

B Aron

1. Iară deacă S-au pogorât din munte, au mers după El gloate multe.

2. Și, iată, un bubos, venind, să închina Lui, zicând: „Doamne, de vrei, mă poți curăți“.

3. Și întinzându Iisus mâna, l-au atins, zicând: „Vreau, curățește-te“. Și îndată s-au curățit lepra lui.

BB1

1. Iară pogorându-Să El din munte, au mers după El noroade multe.

2. Și, iată, un lepros [glosat: bubos], venind, să închina Lui, zicând: „Doamne, de vrei, poți să mă curățești“.

3. Și, tinzând mâna, S-au atins de el Iisus, zicând: „Voiu, curățește-te“. Și îndată s-au curățit lepra lui.

B 1914

1. Și pogorându-Se El din munte, au mers după Dânsul noroade multe.

2. Și, iată, un lepros venind, se închina Lui, zicând: „Doamne, de vei vrea, poți să mă curățești“.

3. Și, tinzând Iisus mâna, S-au atins de dânsul, zicând: „Voiesc, curățește-te!“.

Mc 12, 38-42

CT

38. Zise Domnul: „Păziți-vă de cărtulari. Veni-vor îmbrăcați și săruta-te la târgure,

39. Și nainte a șede la gloate și întâiu a șede la cină,

40. Mânâncă casele văduolor și vă se pare că de departe se roagă; aceia lua-vor mai mare osândă“.

41. Și șezu Iisus naintea vistiariului răcliteei, căuta cum nărodul aruncă bani în vistiari în răcliță și mulți bogați arunca mult.

42. Și vine o văduo săracă, aruncă doi fileari, ce easte condrat.

NT

38. Iară El zicea lor întru învățatura Lui: „Socotiți-vă de cărtularii carii le place a îmbla în veșminte lungi și închinăciune în târguri,

39. Și șăderile întâiu la săboară și a șădea mai înainte la ospeațe,

40. Carii înghit casele văduolor și la arătare rugându-să cu rugăciune lungi; aceștia vor lua mai grea giudecată“.

41. Și, șăzând Iisus drept vistiariul surumanilor, previa cum aruncă mulțimea bani în vistiariu, și mulți bogați arunca mult.

42. Și, viind o văduo săracă, aruncă doi fileari, ce easte un condrat.

BB

38. Și zicea lor întru învățatura Lui: „Socotiți-vă de cărtularii carii le place a îmbla în podoabe și închinăciune în târguri,

39. Și șăderile întâiu în săboară și șăderi mai înainte la ospeațe,

40. Carii înghit casele văduvelor și cu prilej îndelung rugăciune făcând; aceștia vor lua mai grea judecată“.

41. Și, șăzând Iisus drept visterie, privia cum aruncă mulțimea bani în vistiariu, și mulți bogați arunca mult.

42. Și, viind o văduo săracă, aruncă doi fileari, ce easte um condrant.

B Aron

38. Și le zicea întru învățatura Sa: „Păziți-vă de cărtularii carii vreau în veșminte lunji a umbla și a le să da închinăciuni prin târguri,

BBI

38. Și zicea lor întru învățatura Sa: „Păziți-vă de cărtularii căroră le place a umbla în haine lungi și carii iubesc întrebările de sănătate prin târguri,

B 1914

38. Și grăia lor întru învățatura Sa: „Păziți-vă de cărtulari, cari voiesc a umbla în podoabe și iubesc închinăciunile prin târguri,

39. Și a ședea pre scaunele ceale dintâi în sinagoguri și șederile dintâi la ospeațe,

40. Carii îmbucă casele văduvelor supt arătare de rugăciune lungă; aceștia vor lua mai mare judecată“.

41. Și, șezând Iisus în preajma vistieriei, Să uita cum arunca gloata bani în vistierie.

42. Iară venind o văduvă săracă, au aruncat doi fileari, care easte un condrat.

39. Și șederile mai sus la adunări și a ședea mai înainte la ospeațe,

40. Carii mănâncă casele văduvelor și cu fățarie îndelung să roagă; aceștia vor lua mai grea judecată“.

41. Și, șezând Iisus împotriva vistieriei, privea cum aruncă norodul bani în vistierie, și mulți bogați arunca mult.

42. Și, venind o văduvă săracă, au aruncat doi fileari, ce easte un condrat.

39. Și scaunele ceale mai de sus în sinagoguri și șederile cele mai întâiu la ospețe,

40. Cari mănâncă casele văduvelor și cu pricină îndelung se roagă; aceștia vor lua mai grea osândă“.

41. Și, șezând Iisus în preajma gazofilachiei, privea cum aruncă norodul bani în gazofilachie, și mulți bogați aruncau multe.

42. Și, venind o văduvă săracă, a aruncat doi filiari, ce este un codrant.

Lc 6, 42

CT

Sau cum poți zice fratelui tău: „Frate, lasă să iau ștercul ce easte în ochiul tău“, însuși fiind în ochiul tău bârna nu vezi? Fățarnice, ia întâiu bârna den ochiul tău și atuncea caută de ia ștercul den ochiul fratelui tău.

NT

Sau cum poți zice fratelui tău: „Frate, lasă să scoț oțapocul den ochiul tău“, și fiind bârna în ochiul tău nu o socotești? Fățarnice, scoate întâiu bârna den ochiul tău, și atuncea caută să scoți oțapocul den ochiul fratelui tău.

BB

Sau cum poți zice fratelui tău: „Frate, lasă să scoțu ațapocul cel den ochiul tău“, tu bârna cea den ochiul tău nu văzând? Fățarnice, scoate întâiu bârna den ochiul tău, și atuncea vei căuta să scoți așchiia cea den ochiul fratelui tău.

B Aron	BB1	B 1914
Au cum poți zice fratelui tău: „Frate, lasă să scoț oțapocul din ochiul tău“, nevăzând tu bârna în ochiul tău? Fățarnice, lea- pădă întâi bârna din ochiul tău, și atunci vei vedea să scoți oțapocul din ochiul frățâne-tău.	Sau cum poți zice fratelui tău: „Frate, lasă să scoț gozul care easte în ochiul tău“, însuși nevăzând bârna care easte în ochiul tău? Fățarnice, scoate întâiu bârna din ochiul tău, și atunci vei vedea să scoți gozul [glosat: ștercul] din ochiul fratelui tău.	Sau cum poți zice fratelui tău: „Frate, lasă să scot ștercul care este în ochiul tău“, însuși nevăzând bârna care este în ochiul tău? Fățarnice, scoate întâiu bârna din ochiul tău, și atunci vei vedea să scoți ștercul care este în ochiul fratelui tău.

Sub aspectul limbii literare, versiunea evangheliilor în traducerea lui Micu se remarcă prin modernitatea expresiei, textul nefiind tributar, în mod vizibil, transpunerilor anterioare. Unele corespondențe lexicale detașează ediția din 1795 față de celelalte versiuni: CT, BB, B Aron *gloate* – NT *mulțime* – BB1 *noroadе* (Mt 8, 1); CT *stricat* – NT, BB, B Aron *bubos* – BB1 *lepros*, glosat prin *bubos* (Mt 8, 2); CT *nărodul* – NT, BB *mulțimea* – B Aron *gloata* – BB1 *norodul* (Mc 12, 41); CT *ștercul* – NT, B Aron *oțapocul* – BB *ațapocul* / *așchiia* – BB1 *gozul*, adnotat, în a doua ocurență, prin *ștercul* (Lc 6, 42).

Chiar și numai câteva dintre concordanțele textuale prezentate ne relevă dependența *Bibliei* de la București și, în parte, a lui P.P. Aron, de *Noul Testament* de la Bălgrad, cu care *Biblia* de la Blaj nu are atâtea elemente de convergență. De altfel, influențele ediției din 1648 asupra celei din 1688 au

fost deja evidențiate, regăsindu-se, de pildă, în identitatea predosloviilor la Evangheliile după Marcu, Luca și Ioan, cu totul diferite însă în ediția din 1795. Am remarcat, pe de altă parte, câteva puncte comune cu *Tetraevangelul* lui Coresi, S. Micu fiind la curent, desigur, cu versiunea brașoveană din 1561.

În fine, legăturile de filiație pot fi extinse, așa după cum am văzut, și în celălalt sens, în care, luând ca arhetip ediția de la Blaj, vom putea detecta influența pe care a exercitat-o, timp de peste un secol, asupra limbajului biblic românesc. Este de ordinul evidenței că *Biblia* de la Sankt Petersburg, din 1819, *Biblia* de la Buzău, apărută, în cinci volume, între 1854-1856, apoi cea tipărită sub supravegherea și binecuvântarea mitropolitului Andrei Șaguna, la Sibiu, între anii 1856-1858, precum și, într-o anumită măsură, *Biblia Sinodală*, apărută la București, în 1914, sunt îndatorate traducerii lui Samuil Micu, lucru care nu întotdeauna a fost acceptat. Cu multă onestitate, episcopul Filotei mărturisea în precuvântarea ediției buzoiene că „dintre Bibliile tipărite în limba noastră mai bine tălmăcită și mai luminat la înțeles este cea de la Blaju“. În reproducerile și prelucrările ediției din 1795 au putut interveni, în diferite grade, unele modificări de ordin grafic, fonetic, morfologic sau lexical, însă acestea nu le conferă statutul de versiuni independente, prin care să se distanțeze de versiunea lui Micu, eventual în urma unei confruntări sistematice cu originalul străin al traducerii. Vom ilustra această

asertiune printr-un alt paralelism din *Vechiul Testament*, în care vom avea ca elemente de comparație *Biblia* de la București, *Biblia* de la Blaj, *Biblia* din 1819, *Biblia* de la Buzău, *Biblia* lui Andrei Șaguna și *Biblia Sinodală* din 1914:

Iov 16, 2-14

BB	BBI	B 1819
2. Auzit-am ca aceste multe, mângăitori de reale, toți.	2. Multe de acestea am auzit, mângăitori celor răi sânteți toți.	2. Multe de acestea am auzit, mângăitori celor răi sânteți toți.
3. Pentru căci? Au rânduială este graiurile duhului? Sau ce va dodei pre tine, căci vei răspunde? Și eu ca și voi voiui grăi, de ar fi supus sufletul vostru în locul cestuia al meu.	3. Că ce e? Au este rânduială în cuvintele duhului? Sau în ce-ți va fi greu a răspunde?	3. Că ce este? Au este rânduială în cuvintele duhului? Sau în ce-ți va fi greu a răspunde?
4. Și apoi voiui sări întru voi cu graiuri și voiui clăti asupra voastră capul meu.	4. Și eu ca voi grăiesc, de ar fi pus sufletul vostru în locul sufletului meu, și eu v-aș grăi voao cuvinte, aș clăti capul ca și voi.	4. Și eu ca voi grăiesc, de ar fi pus sufletul vostru în locul sufletului meu, și eu v-aș grăi voao cuvinte, aș clăti capul ca și voi.
5. Și fie vârtute în rostul meu, și pornirea buzelor nu voiui pregeta.	5. Și să fie tărie în gura mea, și pornirea buzelor nu o voiui pregeta.	5. Și să fie tărie în gura mea, și pornirea buzelor nu o voiui cruța.
6. Că de voiui grăi, nu voiui durea rana, iară de voiui și tăcea, ce mai puțin mă voiui răni?	6. Că de voiui grăi, nu mă va durea rana, și de voiui și tăcea, au mai puțin mă voiui răni?	6. Că de voiui grăi, nu mă va durea rana, și de voiui și tăcea, au mai puțin mă voiui răni?
7. Iară acum prea trudit m-au făcut năuc, putred, și te-ai apucat de mine.	7. Iară acum trudit și m-au făcut nebun și putrăd, și te-ai apucat de mine.	7. Iară acum trudit și m-ai făcut nebun și putred, și te-ai apucat de mine.

8. Întru mărturie m-am făcut și să sculă întru mine minciuna mea, în fața mea au dat răspuns.

9. Cu urgie isprăvindu-ș, mă oborî, scârșni asupra mea dinții, săgețile bătutitorului Lui pre mine căzură.

10. Cu țagtele ochilor au sărit, cu ascuțit m-au lovit în genunche, și cu toți odată foarte au alergat asupra mea.

11. Pentru că mă deade Domnul în mâinile nedreptilor, și spre cei necurați mă aruncă.

12. Fiind în pace, mă răsipi, luându-mă de chică, mă zmulse.

13. Puse-mă ca pre un strajnic, încunjură-mă cu fuștiuri, lovind în mușchii miei nemilostivindu-să, au vărsat la pământ hiierea mea.

14. Oborâră-mă stârv preste stârv, alergară cătră mine cei ce putea.

8. Întru mărturie m-am făcut și s-au sculat asupra mea minciuna mea, împotriva feații mele au răspuns.

9. Că mânia pornindu-să m-au oborât, scârșnit-au asupra mea cu dinții, săgețile tiranilor preste mine au căzut.

10. Cu căutarea ochilor au năvălit, cu ascuțitul m-au lovit în genunche, și odată au alergat asupra mea.

11. Că m-au dat Domnul în mâinile nedreptilor, și la cei necredincioși m-au aruncat.

12. În pace fiind m-au răsipit și, apucându-mă de păr, m-au smuls, pusu-m-au ca un semn.

13. Încungiuratu-m-au cu lănci, care le-au aruncat în rărunchii miei, fără de milă au vărsat pre pământ fiiera mea.

14. Oborātu-m-a cădeare preste cădeare, alergat-au asupra mea cei putearnici.

8. Întru mărturie m-am făcut și s-au sculat asupra mea minciuna mea, împotriva feații mele au răspuns.

9. Că mânia pornindu-să m-au oborât, scârșnit-au asupra mea cu dinții, săgețile tiranilor preste mine au căzut.

10. Cu căutarea ochilor au năvălit, cu ascuțitul m-au lovit în genunche, și odată au alergat asupra mea.

11. Că m-au dat Domnul în mâinile nedreptilor, și la cei necredincioși m-au aruncat.

12. În pace fiind m-au răsipit, și apucându-mă de păr, m-au smuls, pusu-m-au ca un semn.

13. Încungiuratu-m-au cu lănci, care le-au aruncat în rărunchii miei, fără de milă au vărsat pre pământ fiiera mea.

14. Oborātu-m-a cădeare preste cădeare, alergat-au asupra mea cei putearnici.

BBz	BȘag	B 1914
2. Multe de a- ceasta am auzit, mângâitori celor răi sânțeți toți.	2. Multe de a- ceasta am auzit, mângâitori celor răi sânțeți toți.	2. Multe de aces- tea am auzit, mân- gâitori de rele sun- țeți toți.
3. Că ce este? Au este rânduială în cuvintele duhului? Sau în ce-ți va fi greu a răspunde?	3. Că ce easte? Au easte rânduială în cuvintele duhu- lui? Sau în ce-ți va fi greu a răspunde?	3. Că ce este? Oare au vreo rân- duială aceste vorbe în vânt? Sau ce te împinge a răspunde?
4. Și eu ca voi grăiesc, de ar fi pus sufletul vostru în lo- cul sufletului mieu, și eu v-aș grăi vouă cu- vinte ca acestea și aș clăti capul ca și voi.	4. Și eu ca voi grăiesc, de ar fi pus sufletul vostru în locul sufletului meu, și eu v-aș grăi voao cuvinte, aș clăti ca- pul ca și voi.	4. Și eu ca voi aș grăi, de ar fi pus su- fletul vostru în locul sufletului meu, și eu v-aș grăi vouă cuvin- te, aș clăti capul ca și voi.
5. Și să fie tărie în gura mea, și por- nirea buzelor nu o voiu pregeta.	5. Și să fie tărie în gura mea, și por- nirea buzelor nu o voiu cruța.	5. Și să fie tărie în gura mea, și nu voiu întârzia a des- chide buzele mele.
6. Că de voiu grăi, nu mă va durea rana, și de voiu tă- cea, au mai puțin mă voiu răni?	6. Că de voiu grăi, nu mă va durea rana, și de voiu și tăcea, au mai puțin mă voiu răni?	6. Că de voiu grăi, nu mă va durea rana, și de voiu tăcea, au mai puțin mă voiu răni?
7. Iară acum tru- dit, m-ai făcut ne- bun și putred, și te-ai apucat pornit asupra mea.	7. Iară acum tru- dit și m-ai făcut ne- bun și putred, și te-ai apucat de mine.	7. Iar acum tru- dit, m-ai făcut ne- bun și istovit, te-ai pornit asupra mea.
8. Întru mărturie m-am făcut și sculân- du-se asupra mea minciuna mea, îm- protiva feții mele a răspuns.	8. Întru mărtu- rie m-am făcut și s-au sculat asupra mea minciuna mea, împrotiva feații meale au răspuns.	8. Întru măr- turie m-am făcut și m-am ridicat îm- protiva celui ce mințește de mine, împrotiva celui ce-mi răspunde în față.
9. Că mânia pornindu-se m-au oborât, scrâșnit-au asupra mea cu	9. Că mânia por- nindu-să m-au obo- rât, scârșnit-au asu- pra mea cu din- ții, săgețile tiranilor	9. Că mânia por- nindu-se m-au obo- rât, scrâșnit-au asu-

dinții, săgețile tiranilor preste mine au căzut.

10. Cu căutarea ochilor au năvălit, cu ascuțitul m-au lovit în genunche, și odată au alergat asupra mea.

11. Că m-au dat Domnul în mâinile nedreptilor, și la cei necredincioși m-au aruncat.

12. În pace fiind m-au risipit și, apucându-mă de păr, m-au smuls, pusu-m-au ca un semn.

13. Încungiuratu-m-au cu lănci, care le-au aruncat în rărunchii miei, fără de milă au vărsat pre pământ fierea mea.

14. Oborātu-m-a cădere preste cădere, alergat-au asupra mea cei puternici.

preste mine au căzut.

10. Cu căutarea ochilor au năvălit, cu ascuțitul m-au lovit în genunche, și odată au alergat asupra mea.

11. Că m-au dat Domnul în mâinile nedreptilor, și la cei necredincioși m-au aruncat.

12. În pace fiind m-au răsipit și, apucându-mă de păr, m-au smuls, pusu-m-au ca un semn.

13. Încungiuratu-m-au cu lănci, care le-au aruncat în rărunchii mei, fără de milă au vărsat pre pământ fiiera mea.

14. Oborātu-m-a cădere preste cădere, alergat-au asupra mea cei puternici.

pra mea cu dinții, săgețile tiranilor preste mine au căzut.

10. Cu căutarea ochilor au năvălit, cu ascuțitul m-au lovit în genunche, și odată au alergat asupra mea.

11. Că m-au dat Domnul în mâinile celor nedrepti, și la cei nelegiuți m-au aruncat.

12. În pace fiind m-au risipit și, apucându-mă de păr, m-au smuls, pusu-m-au ca un semn.

13. Încungiuratu-m-au cu lănci, care le-au aruncat în rărunchii mei, fără de milă au vărsat pre pământ fierea mea.

14. Oborātu-m-a durere preste durere, alergat-au asupra mea cei puternici.

Să sintetizăm corespondențele lexicale, discordante față de BB, care apar în aceste fragmente din *Cartea lui Iov*: BB *graiurile* – BBl, B 1819, BBz, BȘag *cuvintele* – B 1914 *vorbe*; BB *ce va dodei* – BBl, B 1819, BBz, BȘag *ce-ți va fi greu* – B 1914 *ce te împinge*; BB *vârtute* – BBl, B 1819, BBz, BȘag, B 1914 *tărie*; BB *rostul* – BBl, B 1819, BBz, BȘag, B 1914 *gura*; BB, BBl, BBz *voiu pregeta* – B 1819, BȘag *voiu*

cruța – B 1914 *voiu întârzia*; BB *năuc* – BBl, B 1819, BBz, BȘag, B 1914 *nebun*; BB *urgie* – BBl, B 1819, BBz, BȘag, B 1914 *mânie(a)*; BB *bântuitoriu-lui* – BBl, B 1819, BBz, BȘag, B 1914 *tiranilor*; BB *țaglele ochilor* – BBl, B 1819, BBz, BȘag, B 1914 *căutarea ochilor*; BB *chică* – BBl, B 1819, BBz, BȘag, B 1914 *păr*; BB *strajnic* – BBl, B 1819, BBz, BȘag, B 1914 *semn*; BB *fuștiuri* – BBl, B 1819, BBz, BȘag, B 1914 *lănci*; BB *mușchii* – BBl, B 1819, BBz, BȘag, B 1914 *rărunchii*; BB *stârv* – BBl, B 1819, BBz, BȘag *cădeare / cădere* – B 1914 *durere*; BB *cei ce putea* – BBl, B 1819, BBz, BȘag, B 1914 *cei putearnici / puternici*.

Dihotomia lingvistică dintre *Biblia* de la București, pe de o parte, și *Biblia* de la Blaj, împreună cu reproducerile ei din anii 1819, 1854-1856 și 1856-1858, pe de altă parte, se percepe fără dificultate. În ceea ce privește unele neconcordanțe înregistrate în cuprinsul ediției din 1914, acestea ar pleda pentru încadrarea ei în categoria prelucrărilor după *Biblia* din 1795. Este nemotivată, de aceea, încercarea unor autori de a minimaliza originalitatea traducerii lui S. Micu, pe care o consideră tributară ediției din 1688, având „o valoare literară mai mică decât vechea traducere”³², ca și opinia după care reeditările ulterioare nu ar fi atât de fidele *Bibliei* de la Blaj³³.

³² N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ediția a II-a, vol. II, București, Editura Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, 1930, p. 203.

³³ Nicolae I. Nicolaescu, *Scurt istoric al traducerii Sfintei Scripturi. Principalele ediții ale Bibliei în Biserica Ortodoxă Română*, în

Faptul că ediția din 1795 a devenit, timp de peste un secol, un model pentru bibliile românești se explică, în primul rând, prin canonicitatea textului tradus sau prelucrat. Cu toate că unele dintre comentariile introductive poartă amprenta doctrinei catolice, aceste idei nu se mai reflectă în conținutul propriu-zis al *Bibliei* de la Blaj. Micu nu se abate, în general, de la succesiunea, numărul și structura cărților biblice existente în ediția din 1688, incluzând atât *Cartea a treia a Macaveilor*, considerată apocrifă după canonul apusean, cât și cartea *A lui Iosif Flavie*. De altfel, ultimul text apocrif, denumit și *4 Macabei*, respins de tradiția ortodoxă, ca și de cea catolică, va fi republicat doar în *Biblia* de la Buzău, fiind eliminat din toate celelalte ediții românești ale *Sf. Scripturi*.

Concordanțe lingvistice

O paralelă lingvistică mai amănunțită între *Biblia* de la București și *Biblia* de la Blaj ne oferă argumente în plus privind rolul sporit pe care ediția din 1795 l-a jucat în procesul de unificare a limbii române literare. Mult supralicitată, comparată cu *Biblia* lui Martin Luther, *Biblia* lui Șerban Cantacuzino a fost socotită, în mod exagerat, modelul prin care s-a impus definitiv graiul muntean ca bază a limbii literare. Devenită un loc comun în istoriile noastre literare, această idee preconcepută a fost reanalizată de I. Gheție, care a demonstrat în

„Studii teologice“, XXVI, 1974, nr. 7-8, p. 504-512.

mod convingător că particularitățile pe care le prezintă ediția din 1688 contravin, de fapt, normelor tradiționale ale scrierilor muntenesti, fixate prin tipăriturile lui Coresi, și se distanțează, totodată, de normele unice supradialectale ale românei literare, cristalizate definitiv în a doua jumătate a secolului al XIX-lea³⁴.

Analiza comparativă a celor două texte ne relevă, mai întâi, faptul că limba *Bibliei* de la București este mult dominată de moldovenisme (explicabile prin intervenția tipografilor și a diortositorului Mitrofan), precum și de muntenisme respinse de tradiția scrisului literar din Țara Românească. Afirmatia plină de severitate a lui Samuil Micu, după care ediția din 1688 s-ar fi tipărit „cu foarte întunecată și încurcată așezare și întocmire a graiului românesc” se confirmă, după cum vom vedea, în unele situații. Chiar dacă verdictul său este prea categoric totuși, Micu era în consonanță cu câteva dintre rezervele formulate anterior pe marginea traducerii lui Milescu. Revizorul versiunii conservate în ms. rom. 45 (BAR Cluj), de pildă, este contrariat, în *Cuvântu înainte către cititor*, de „neîntocmirea” izvodului spătarului, încât „foarte cu greu a să înțeleage vorba tălmăcirii și abaterea cuvintelor”. La rândul său, autorul traducerii din ms. rom. 4389 (BAR București), identificat în persoana lui Daniil Andrean Panoneanu, găsea în aceeași

³⁴ Ion Gheție, *Biblia de la București și procesul de unificare a limbii române literare*, în „Studii de limbă literară și filologie”, II, 1972, p. 53-66.

traducere „multe greșale și prea mare învăluială”. Pe de altă parte, *Biblia* de la Blaj, deși se resimte de unele particularități nordice, prin câteva „ardele-nisme” strecurate în unele pasaje, reflectă, în esență, muntenizarea masivă pe care o cunoscuse varianta literară din Transilvania de sud-vest la mijlocul secolului al XVIII-lea.

Vom trece în revistă, spre edificare, câteva dintre particularitățile fonetice, morfologice și lexicale pe care le prezintă, comparativ, *Biblia* de la București și *Biblia* de la Blaj:

a) Vocala *a* este înlocuită în BB cu *ea*, dar s-a păstrat în BBl: *bleastă* – *blastă* (Nm 22, 17).

b) S-a păstrat în ambele ediții vechiul fonetism cu *ă*, netrecut la *a*, în *păhar* (Nm 17, 79), dar și *pahară* – *păhară* (Nm 7, 84).

c) Este conservat *ă* în cele două texte: *fămeiască* (Lv 3, 6), *lăcuiesc* (Is 23, 2), *păreate* (Iș 14, 29), *răsipit* (2 Rg 20, 22); în multe cazuri, *ă* a trecut în BBl la *â*: *rădicaiu* – *rădicat-am* (Ps 120, 1), *răsiți* – *râsiți* (Is 24, 1); frecventă este și trecerea lui *ă* la *o*, prin asimilare vocalică, în ed. 1795: *nărodului* – *no-rodului* (Sir 9, 22).

d) Fonetismele de tipul *strein*, *striin* sunt păstrate, cu predilecție, în BB: *striin* – *străin* (Dt 14, 21, Sir 8, 23, [22]), *ne-au instreinat* – *ne-au înstrăinat* (Bar 2, 11 [14]); cf. și, în ambele ediții: *strein* (Pr 5, 17).

e) Formele cu *e* medial aton trecut la *i* predomină în BB, spre deosebire de BBl: *baliga* – *balega* (Lv 4, 11), *judicători* – *judecători* (2 Par 34, 13), *pântecile*

13), *pântecile* – *pântecele* (Lv 4, 11), *peștira* – *peștera* (Fc 23, 9), *priiatinul* – *priiatenul* (Sir 12, 9 [11]), *scaunile* – *scaonele* (Idt 9, 4), *sulițile* – *sulițele* (Idt 7, 8), *ulițile* – *ulițele* (Idt 7, 20); în ambele tipărituri apare și *priiatin* (Pr 17, 18), sau, în sens invers, izolat, *priiaten* – *priiatin* (Sir 6, 9).

f) Un fonetism moldovenesc cu *e* este înlocuit în BBl cu *ă*: *nedejdui* – *au nădăjduit* (Ps 90, 14).

g) Formele cu *i* menținute în BB s-au sincopat în BBl: *direapta* – *dreapta* (Iona 4, 12), *direptățile* – *dreptățile* (Bar 2, 14 [19]), *s-au îndireptat* – *s-au îndreptat* (Sir 49, 3).

h) În schimb, un fonetism cu *ă* trecut la *i* (formă analogică) apare numai în BBl: *tânăr* – *tinăr* (Fc 42, 15, 43, 3, Dt 1, 39), alături de *tânărului* (Pr 22, 15). Fenomenul se mai întâlnește în prezent în zona Banat-Hunedoara, în părțile Mureșului mijlociu și a Târnavelor, cu ramificații până înspre Sibiu și Brașov, precum și în întreaga Oltenie (ALR I, vol. II, h. 179).

i) „Diftongarea” lui *ă*, în cuvinte de tipul *pâine*, este oscilantă: fonetismul etimologic se menține în ambele texte, în forme precum *câinii* (3 Rg 14, 11), *mâne* (Iș 32, 5), *mânile* (Fc 39, 12, 13, 3 Rg 7, 32); formelor epentetice din BB, răspândite în Țara Românească, li se contrapun în BBl cele cu *ă*: *câinească* – *cânească* (Iș 8, 22), *câinii* – *câinii* (3 Rg 21, 19, 24), *câinele* – *cânele* (Tob 11, 3), *mâine* – *mâne* (Nm 14, 25, Ios 4, 6, 3 Rg 19, 11), *mâinile* – *mânile* (Iș 15, 17, Mc 8, 23), *pâine* – *pâne* (Fc 37, 25, 3 Rg 18, 13, Mc 8, 14, Lc 4, 3); este interesant că în unele

unele forme „nediftongate“ din BB apare în BBl epenteza lui *i*: *mânile* – *mâinile* (Fc 27, 22, Iș 9, 29, 33, Lv 8, 18), intervenție care aparține tipografilor de la Blaj, întrucât în toate cazurile protograful traducerii (ms. rom. 70, 71 și 111) prezintă forma *mânile*; aceeași inadvertență față de manuscrisul lui Micu am întâlnit-o și în cazul formelor *pâine* (Fc 40, 1, Nm 15, 20), *pâinile* (Nm 15, 19), epentetice în ambele ediții, dar care prezintă în manuscris fonetismul original.

j) În cazul lui *î* etimologic din *îmbla*, *împlea*, păstrat parțial în BB, în BBl s-a adoptat norma literară: *s-au împlut* – *s-au umplut* (Dt 34, 9), *să împle* – *să umplă* (Is 8, 8), *îmblați* – *umblați* (In 12, 35).

k) Unele forme în care *u* a trecut la *o* au fost restabilite în BBl: *conoaște* – *cunoaște* (Sol 9, 13).

l) În domeniul consonantismului, menționăm mai întâi durificarea labialelor numai în BB, o particularitate nemuntenească de limbă: *să clipească* – *să clipească* (Pr 4, 25), *păscarii* – *pescarii* (Is 19, 8), *vacul vacului* – *veacul veacului* (Ps 9, 18), *să vorovască* – *să vorbească* (Pr 6, 22); opoziția se menține și în poziția „tare“ a labialei, reflectând în BBl situația din graiurile locale: *băură* – *au beut* (Iș 24, 11).

m) Palatalizarea labiodentalei *f*, care este frecventă în BB, este normalizată, de cele mai multe ori, în BBl: *hiară* – *fiară* (Lv 17, 13, Ap 13, 11), *hierul* – *fierul* (Ios 6, 19), *hiarăle* – *fiarăle* (Iș 23, 11, Iz 34, 25), *hiarăle* – *fierile* (Dn 8, 4), *hiarea* – *fiiarea* (Pr 5, 4); sporadic, fenomenul apare și în BBl: *hiară* – *hiară* (Sol 17, 19), *hiarăle* – *hiarăle* (Ps 103, 12),

herestraie (Am 1, 3), *hierestreului* – *herestreului* (Idt 3, 11).

n) În unele cuvinte de origine slavă, s-a menținut fonetismul etimologic în BB, potrivit graiului din nordul Moldovei, pe când în BBl laringala *h* a evoluat, în general, la *f*: *pohta* – *pofta* (Pr 6, 25), *pohteaste* – *pofteaste* (2 Rg 20, 11); apar și excepții, în care fonetismul originar este comun, de pildă în *pohtă* (Sol 19, 11), în consonanță cu situația din graiurile din Muntenia și sudul Transilvaniei; există exemple în care *f*, provenit din *h*, s-a sonorizat, trecând la *v*, în BBl: *praful* – *pravul* (Dt 9, 21, Ep Ir 1, 10 [13]), cf. și *prah* – *prav* (Ep Ir 1, 14 [17]), *vârful* – *vârvul* (Iș 24, 17).

o) Rostirea dură a lui *s*, *z*, *t*, dominantă în BB, se regăsește și în BBl, în alternanță cu rostirile moi: *sângur* (Pr 9, 12), *sămn*u – *sămn* (Lv 13, 23), *zăciuală* (Tob 1, 7); unele forme dure devin moi în ed. 1795: *auzând* – *auzind* (Idt 14, 7), *să folosască* – *să folosească* (Ep Ir 1, 57), *să păzăști* – *să păzești* (Pr 7, 5), *sara* – *seara* (Dt 16, 16), *sămn* – *semn* (Mc 8, 12), *sângur* – *singur* (Is 2, 17), *țarmure* – *termure* (Mt 13, 2), *țarușii* – *terușele* (Nm 3, 37), *țâte* – *țițe* (Ap 1, 13), *țățele* – *țițele* (Cânt 1, 1); BBl adoptă, în ultimele exemple, rostirea moale a africateri *ț* și în situațiile în care vocalele se găseau în poziție „tare”; unele rostiri moi sunt comune: *înțelepciunea* (Ecc 9, 15), *țițelor* (Fc 49, 25), *au zemislit* (Cânt 8, 2); în alte situații însă, rostirile moi din BB s-au durificat în BBl, potrivit răspândirii dialectale a fenomenului: *cetățean* – *cetățanului* (Pr 24, 28), *înțelept* – *înțălept* (Pr 9, 12,

Ecc 9, 10), *seca* – *săca* (Is 19, 5), *seminției* – *săminției* (Is 32, 13, Dt 11, 9), *sine* – *sâne* (Nm 16, 5).

Dacă în BB grafiile hipercorecte de acest tip apar sporadic, în BBl ele sunt mai frecvente: *simbetelor* – *sâmbetelor* (Nm 28, 9); dar și: *căzând* – *căzind* (Pr 25, 20), *deșchizând* – *deșchizind* (Dt 15, 8), *învățând* – *învățind* (Mc 14, 49), *răspunzând* – *răspunzind* (Ios 24, 16, Is 3, 6), *văzând* – *văzind* (Fc 43, 18, Dt 9, 16, Mt 13, 13).

p) Față de durificarea lui *ș*, *j*, înainte de *e*, *i*, generalizată în BB, în BBl predomină rostirile moi, care s-au menținut și atunci când diftongul *ea* se afla în poziție „moale”: *așa* – *așea* (Fc 50, 3), *coaia* – *coaiea* (Cânt 6, 6), *deșărtăciune* – *deșertăciune* (Ecc 2, 1), *dojănește* – *dojenește* (Sir 11, 7), *jăluindu-se* – *jeluindu-să* (Pr 26, 24), *jârtăvnicul* – *jertvenicul* (Jd 6, 25), *jădovii* – *jidovii* (Ezr 1, 19), *să sfârșesc* – *să sfârșesc* (Bar 2, 13 [18]), *să slujască* – *să slujească* (Dt 29, 18), *șapte* – *șeapte* (Fc 29, 18), *șarpe* – *șearpe* (Fc 49, 17, Is 4, 3), *șase* – *șease* (Fc 30, 20), *șazi* – *șezi* (1 Rg 22, 23), *ușa* – *ușea* (Is 33, 10), *vrăjători* – *vrăjitori* (Lv 20, 6); izolat, apare, în ambele ediții, forma *șarpele* (In 3, 14); cf. și BBl *șapte* (Ps 78, 13), în BB numeralul fiind redat cu cifră.

r) În privința redării lui *j* + *o*, *u* latin, apar mai multe situații, dintre care, mai întâi, le consemnăm pe cele în care fricativa *j* este răspândită, de regulă, în ambele tipărituri: *ajutoriu* (Sir 8, 21 [20]), *împrejur* (Is 37, 11, 12, 1 Par 10, 9); în alte cazuri, lui *j* din BB îi corespunde în BBl africata *ğ*: *împrejur* – *împregiur* (Is 32, 2, 3 Rg 7, 11), *încunjurată* – *au*

încungiurat (3 Rg 22, 32), *putrejun* – *putregiune* (Is 14, 11); uneori, aceste forme sunt comune: *încungiura* (Idt 10, 19); nu puține sunt situațiile inverse însă, în care lui *ğ* din BB îi corespunde *j* în BBl: *agiutoriul* – *ajutoriul* (Pr 21, 31), *batgiocureaște* – *batjocoreaște* (Pr 15, 5), *giunghiiare* – *junghiiare* (Pr 7, 22), *giurământ* – *jurământ* (Tob 8, 15 [21]), *încungiurare* – *încunjurarea* (Pr 1, 27).

s) Din analiza trăsăturilor morfologice reținem forma substantivului *tată*, care în BB este *tatul* (2 Rg 15, 7, Mc 8, 38), specifică graiurilor din Moldova, în opoziție cu forma literară din BBl; sunt comune pluralele neutre în *ă*: *carăle* (Iș 14, 9), *hotarăle* (Ps 147, 3); articolul posesiv *a* invariabil este normalizat în ediția de la Blaj: *pentru păcatele mele și a părinților miei* – *după păcatele mele și ale părinților miei* (Tob 3, 4 [5]); persistă în ambele texte formele fără desinența *-u* la persoana a III-a plural: *featele lui bea vin* (Iov 1, 13); paradigmele analitice de imperfect din BB sunt abandonate: *era păscând* – *păștea* (Iș 3, 1); o formă tare de perfect simplu din BB este transformată în perfectul compus în BBl: *mă prinset* – *m-ai prins*; se renunță în BBl la construcțiile arhaice de conjunctiv: *și-ș adune* – *să-și adune* (Iș 5, 7); sunt înlocuite formele perifrastice de condițional: *de nu mă vream teame* – *de nu m-am temut* (Iov 31, 36); față de imperativul *adu* din BB, în BBl apare forma particulară *ado* (Ecc 12, 1).

ș) Paragraful cel mai semnificativ privind evoluția normelor literare în *Biblia* de la Blaj îl constituie cel privitor la lexic, în care elementele de tip

nordic sunt mai puțin numeroase ca în ediția din 1688, concomitent cu înmulțirea celor de tip sudic. În mod paradoxal, procesul de muntenizare este mai accentuat într-o tipăritură din Transilvania, față de una apărută la București, desigur, după mai bine de un secol.

Un studiu comparativ între BB și BBl pune în evidență existența unor termeni comuni celor două versiuni: *apleca* „a alăpta” (Fc 21, 7), *asidă* „cocos-târc” (Ir 8, 7), *brobodealnic* „văl, maramă” (Cânt 5, 8), *finic* „curmal” (Iș 15, 27), *gherdan* „colan, lanț de aur” (Is 3, 19), *hamon* „turtă” (Ir 7, 17), *îngreca* „a zămisli, a rămâne gravidă” (Lv 12, 2), *logofăt* „supraveghetor, slujbaş” (Iș 5, 15, 19), *mânea* „a se adăposti, a petrece undeva noaptea” (Iov 39, 28), *năstrapă* „vas, potir” (2 Par 4, 8, Cânt 6, 1), *nemearnec / nemearnic* „străin” (Iș 2, 22), *ojocitură* „tăciune” (Ir 13, 24), *paic* „oștean” (JfI 6), *părmăcuit* „întărit cu bârne” (3 Rg 7, 5), *poslușnic / poslujnic* „slujitor” (JfI 9), *price* „ceartă” (Dt 1, 12), *proșca / proașca* „țintă” (Plg 3, 12), *răpști* „a cârți” (Ps 58, 18), *rost* „grai, vorbire” (Fc 11, 1), *siriman* „sărman, om sărac” (Sir 35, 14 [15]), *târcăvire* „chele” (Lv 13, 42).

Diferențierile lexicale dintre BB și BBl sunt însă mult mai extinse: *acolisitura* – *obrazniciia* (Lc 11, 8), *aluat* – *dospit* (Iș 34, 25), *apesteaște* – *zăboveaște* (Mt 24, 48), *areții* – *berbecii* (Fc 31, 10), *ariciul* – *hirogrilionul* (Lv 11, 5), *astrucat* – *îngropat* (Tob 2, 6), *bahnă* – *bălți* (Is 35, 7), *bântuiale* – *ispite* (1 Ptr 1, 6), *bednuiaște* – *priveghiiază* (Cânt 5, 3), *bezna* –

adâncul (Iov 28, 14), *blagoslovit* – *binecuvântat* (Fc 12, 2), *bogza* – *buha* (Lv 11, 15), *bozii* – *idolii* (Fc 31, 19), *brehnace* – *vulturului* (Iov 28, 7), *buzdugane* – *schiptruri* „seminții, neamuri“ (3 Rg 11, 31, 32, 35, 36), *cantariu* – *cumpănă* (Dt 25, 13), *cantariu* – *punt* (Dt 25, 15), *cățiile* – *cădealnițele* (Nm 16, 37), *căușăle* – *păharale* (Nm 4, 7), *câmpului* – *țarinei* (Fc 2, 5), *cerdac* – *foișor* (Mc 14, 15), *chichiță* – *ladă* (2 Par 24, 8), *chivot* – *corabie* (Fc 6, 19), *ciobotă* – *încălțăminte* (1Rg 12, 3, Am 2, 6), *cioplitele* – *idolii* (Iș 34, 13), *cirezile* – *ciurdele* / *ciurzile* (Dt 28, 4, 18), *ciutura* – *vadra* (Ecc 12, 6), *ciuturile* – *vasăle* (In 2, 7), *clicuit* – *strigat* (Idt 14, 9), *coconii* – *pruncii* (Lc 11, 7), *colțuni* – *încălțăminte* (Mc 6, 9), *să va conceni* – *să va sfârși* (Iz 5, 13), *concenire* – *sfârșit* (Sof 1, 19), *copacii* – *arborile* (Fc 23, 17), *copilaș* – *prunc* (Jd 8, 14), *copilul* – *sluga* (Sir 33, 30), *copuzul* – *alăuta* (Fc 4, 21), *cori* – *corfe* (Nm 11, 32), *coșniță* – *corfă* (Iș 29, 3), *covăseala* – *aluatul* (Mc 8, 15, Lc 12, 1), *cuh-nii* – *bucătării* (Iz 46, 24), *custuri* – *tăbli* (Nm 16, 36), *danțuri* – *jocuri* (Jd 9, 27), *davir* – *oltariul* (2 Par 5, 7), *decindea* – *dincolo* (Dt 1, 5, Ios 24, 2), *despuiați* – *goli* (Fc 3, 7), *dodeiala* – *îmbulzala* (Dt 28, 53), *dodiiiale* – *ispită* (Iov 10, 17), *dosădindu-se* – *întristându-să* (Sol 14, 15), *dudeaile* – *sicomorii* (3 Rg 10, 27 [28]), *dumăi* – *vorbi* (Pr 15, 13 [12]), *elam* – *pritvorul* (2 Par 3, 4), *fătăciunile* – *rodurile* (Jd 6, 4), *fântâna* – *puțul* (Ps 68, 19 [18]), *fota* – *rochiia* (Rut 3, 15), *gard* – *păretariu* (Iș 26, 2), *gâlcevi* – *turburări* (Pr 6, 14), *gârlă* – *râu* (Iș 2, 5), *gâtul* – *grumazi* (1 Rg 17, 35), *ghizdavă* – *mândră* (Fc 29,

17), *ginere* – *mire* (Ps 18, 5, Mt 25, 5, 6, In 2, 9), *grădină* – *raiu* (Fc 2, 8), *greșul* – *poghircitura* (Jd 8, 2), *grobnita* – *mormântul* (Dt 34, 6), *gure* – *primb* „tivitură, bordură” (Iș 28, 28), *hadâm* – *famenul* (Sol 3, 14), *hicleșug* – *pânditoriu* (Sir 8, 14), *istovul* – *săvârșirea* (Evr 13, 7), *împletitură* – *salbă* (Nm 31, 50), *însămără* – *au pus șeaua* (Fc 22, 3), *jâtnițele* – *cămările* (Dt 28, 5), *jiganiia* – *fiaara* (Fc 37, 33), *judeca* – *pricea* (Jd 8, 1), *lațu* – *cursă* (Pr 6, 2), *limbi* – *neamuri* (Fc 17, 6), *locul alergăturii cailor* – *ipodromului* (Fc 48,7), *lovituri* – *bolduri* (Nm 33, 55), *luoare* – *dar* (Iș 35, 23), *marghioli* – *vicleani* (Iov 5, 12), *mâlcomeaște* – *taci* (Fc 4, 7), *mășcoi* – *catâri* (Fc 12, 16), *merticul* – *măsură* (Lc 12, 42), *mescând* – *turnând* (Fc 40, 13), *misurcile* – *coifurile* (Iz 27, 10), *mocioriță* – *bălți* (Is 35, 7), *muzaviriile* – *clevetirile* (1 Ptr 2, 1), *nacealnici* – *povățuitorii* (Jd 5, 15), *nașterile* – *rodurile* (Dt 28, 11), *nărodul* – *neamul* (Pr 14, 36 [35]), *năsipul* – *arena*, glosat: *năsipul* (Ap 20, 8), *năstrapa* – *fiiala* „vas, cupă” (Ap 16, 4, 8), *nesilie* – *pat* (Cânt 3, 9), *nevastă* – *mireasă* (Sol 8, 2), *obrezuiaște* – *taie împregiur* (Ios 5, 2), *olăcari* – *soli* (1 Mac 5, 14), *osiile* – *căile* (Sol 2, 9), *omătul* – *zăpada* (Ps 147, 5), *păgubi* – *globi* (Dt 22, 19), *părângile* – *zăvoarele* (2 Par 5, 8), *păsați* – *meargeți* (Ios 10, 24), *pângărit* – *întinat* (Ap 14, 4), *pârpărița* – *pietrile* (Dt 24, 6), *pelețele* – *trupul* (Iov 6, 12), *pesti-va* – *vă zăbovi* (Lc 12, 45), *plașca* – *daruri* (1 Cor 9, 24), *pleanuri* – *prăzi* (Idt 15, 8), *vor plenui* – *vor prăda* (Iz 39, 10), *pofală* – *lăudat* (Dt 26, 19), *polcoveanul* – *căpitanul* (FAp 22, 24), *polimarele* – *aripile* (Sir 9,

aripile (Sir 9, 18), *politia* – *cetățănii* (FAp 22, 28), *polog* – *acoperemânt* (Idt 10, 23), *va ponoslui* – *va împluta* (Sir 20, 14), *posadnica* – *țitoarea* (1 Par 2, 46), *poslanicilor* – *solilor* (1 Rg 11, 9), *poslușști* – *vei sluji* (Fc 29, 27), *poslușnicul* – *sluga* (Fc 15, 3), *poticală* – *sminteală* (Idt 12, 2), *m-ai prelestit* – *m-ai înșelat* (1 Rg 28, 12), *price* – *sfadă* (Pr 10, 13), *pristav* – *vestitoriul* (Fc 41, 43), *prîșleți* – *nemearnici* (Ps 145, 8), *proașcă* – *semn* (1 Rg 20, 19), *procleciune* – *blăstăm* (FAp 23, 14), *rădăcină* – *trupină* (Fc 49, 21), *răpștire* – *cârteală* (2 Petr 4, 9), *răveneală* – *umezală* (Lc 8, 6), *râvnire* – *pismă* (Iac 3, 16), *rojdit* – *scărpinat* (Jd 8, 16), *rostul* – *gura* (Dt 18, 18), *rudeniile* – *casnicii* (Pr 17, 9), *sad* – *tufă* (Fc 22, 13), *sahaidacele* – *tulbele* (Iz 27, 11), *sâlnec* – *putearnic* (Iov 9, 22), *sâmcea* – *cirtă* (Mt 5, 18), *sângifu* – *fimbrii* „ciucure“ (Nm 15, 38), *sicriiu* – *corabie* (Fc 6, 14), *smârdă* – *gunoiu* (Iov 9, 31), *socoteală* – *cerce-tare* (Iov 14, 3), *socotința* – *cugetul* (Ecc 10, 20), *spa-ta* – *armul* (1 Rg 9, 24), *sudălmi* – *ocări* (Pr 10, 19), *șaică* – *corabie* (3 Mac 4, 9), *șomâcul* – *sobolul* (Lv 11, 30), *știința* – *cunoștința* (Sol 17, 11), *talaniță* – *curvă* (Sir 9, 3), *târpi* – *aștepta* (4 Rg 6, 33), *toiagele* – *schiptrurile* (1 Rg 10, 19), *toporul* – *săcurea* (Dt 19, 5), *trestii* – *condeiul* (Ir 8, 8), *trufă* – *laudă* (Idt 15, 11), *turte* – *pogăci* (Nm 11, 8, Jd 7, 13), *țâmbale* – *alăute* (1 Rg 18, 6), *țeanchiu* – *locul cel de priveală* (1 Cor 9, 24), *undețile de carne* – *furcuțele* (Nm 4, 14), *urloiu* – *șipot* (Sir 24, 31), *usturoiul* – *aiuri* (Nm 11, 5), *vase* – *luntri* (Dt 28, 68), *za* – *platoșea* (1 Rg 17, 38), *zavistiile* – *pizmele* (1 Ptr 2, 1), *zăpodii* – *valea*

(2 Rg 5, 22), *zbirștină* – *aveare* (2 Mac 12, 21), *zgău* – *pânțe* (Fc 16, 4, Nm 3, 12).

Limitându-ne la această investigație frontală, suntem în măsură să caracterizăm limba *Bibliei* de la Blaj³⁵, care se detașează, în mod tranșant, de aceea a tipăriturii lui Șerban Cantacuzino, puternic marcată de influența graiului moldovean. Ponderea cuvintelor dispărute din limba actuală, puțin cunoscute sau dialectale este, evident, mult mai mică decât în cazul *Bibliei* de la București. Versiunea realizată cu mult discernământ de către Samuil Micu reflectă, într-adevăr, oscilațiile variantei literare sud-vest ardelenestă, în care vechile deprinderi de a scrie răzbăteau uneori la suprafață. Față de tipărirea blăjenă din deceniile anterioare, care adoptaseră modele muntenestă mai omogene, *Biblia* din 1795 nu a beneficiat de un prototip similar, ceea ce explică unele alternanțe fonetice, precum și alte concesii făcute graiului local. În mare parte însă, în special prin elementele de lexic pe care le vehiculează, *Biblia* lui Samuil Micu ilustrează tendințele de unificare a limbii române literare, ca-

³⁵ A se vedea, în acest sens, și I. Bălan, *op. cit.*, p. 167-187; Jacques Byck, *Samuil Micu Klein*, în „Gazeta literară”, III, nr. 20, 17 mai 1956; Perpersicius, *Scriitori români*, vol. I, București, Editura Minerva, 1986, p. 57-80; Mario Ruffini, *La traduzione cattolica della Bibbia in romeno (Biblia lui Clain, Blaj, 1795)*, în „Orientalia Christiana periodica” (Roma), XXXI, 1965, fasc. I, p. 135-169; Al. Andriescu, *Elemente de stil oral în Noul Testament de la Bălgrad (1648) și Biblia de la București (1688), în comparație cu Biblia lui Micu (1795) și Noul Testament de la Viena (1875)*, în „Analele științifice ale Universității «Al.I. Cuza» Iași”, sect. III, Lingvistică, XXXII, 1986, p. 47-53; idem, *Biblia de la București (1688) și Biblia de la Blaj*, în „Dacoromania”, Freiburg i. Br., VII, 1988, p. 195-201.

re se manifestau tot mai pregnant în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Este sugestivă, de altfel, caracterizarea pe care Perpessicius o făcea *Bibliei* de la Blaj, după ce descoperea în *Glossa* lui Eminescu sonuri desprinse din *Ecleziastul* tălmăcit de Samuil Micu: „O lectură comparativă a celor două Biblii, de la 1688 și de la 1795, apleacă cumpăna în favoarea celei de a doua. Și nu e la Clain numai grija unei clarități cât mai explicite, dovadă argumentele inițiale ale capitolelor, glosele, explicațiile cuvintelor, cu cari e înlesnită lectura unui text bogat în arcanе, dar este mai cu seamă grija unei continui rotunjiri a frazei, a expresiei, a topiceii”³⁶. Atingând un stadiu avansat al criticii de text de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, prin raportarea la un model consacrat în literatura noastră ecleziastică și, în același timp, prin confruntarea cu originalul grecesc și cu alte izvoare de notorietate, *Biblia* din 1795 constituie un moment de referință pentru redefinirea vechiului scris românesc după canonul modernității.

SIGLE

Ⲱ (Alef)	<i>Codex Sinaiticus</i> (cf. ed. Rahlfs).
A(lex).	<i>Codex Alexandrinus</i> (cf. ed. Bos, Rahlfs).
Ald.	<i>Sacrae Scripturae veteris novaeque omnia</i> , Venetiis, in aedibus Aldi et Andreae soceri, 1518 (cf. ed. Bos).
B	<i>Codex Vaticanus</i> , gr. 1209 (cf. ed. Rahlfs).
B Aron	<i>Biblia</i> , traducere de P. P. Aron (ms.).

³⁶ Perpessicius, *op. cit.*, p. 71.

BB	<i>Biblia, adecă dumnezeiasca Scriptură</i> , București, 1688.
BB1	<i>Biblia, adecă dumnezeiasca Scriptură</i> , Blaj, 1795.
BBz	<i>Biblia sau Testamentul Vechiu și Nou</i> , Buzău, 1854-1856.
BJ	<i>La Bible de Jérusalem</i> , Paris, Les Éditions du Cerf, 1988.
Bos	<i>Vetus Testamentum, ex versione Septuaginta interpretum</i> , ed. Lambert Bos, Franequerae, 1709.
BȘag	<i>Biblia, adecă Sfânta Scriptură</i> , ed. Andrei Șaguna, Sibiu, 1856-1858.
B 1819	<i>Biblia, adecă dumnezeiasca Scriptură</i> , Sankt Petersburg, 1819.
B 1914	<i>Biblia, adică dumnezeiasca Scriptură</i> , București, 1914.
B 1936	<i>Sfânta Scriptură</i> , București, 1936.
B 1938	<i>Biblia, adică dumnezeiasca Scriptură</i> , București, 1938.
C(omp).	<i>Biblia polyglotta</i> , ed. Fr. Ximenez de Cisneros, in Complutensi universitate, 1514–1517 (cf. ed. Bos).
CT	Coresi, <i>Tetraevangelul</i> , Brașov, 1561.
Franc.	<i>Divinae Scripturae nempe Veteris et Novi Testamenti omnia</i> , Francofurti ad Moenum, 1597 (cf. ed. Bos).
NT	<i>Noul Testament</i> , Bălgrad, 1648.
O(x).	<i>Manuscriptum Oxoniensis</i> (cf. ed. Bos).
Rahlfs	<i>Septuaginta</i> , ed. Alfred Rahlfs, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 1979.
Vg	<i>Biblia Sacra Vulgatae editionis</i> , Venetiis, 1758.